

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

მანუჩარ გუნცაძე

ცხინვალის რეგიონის
კონფლიქტი
1920

თბილისი
2020

ნაშრომში განხილულია 1920 წლის ოსი ბოლშევიკების ანტისამთავრობო გამოსვლები, რომელთა მიზანი შიდა ქართლის ნაწილის, დღეს ე.წ. ცხინვალის რეგიონის საქართველოდან გამოყოფა და რუსეთის სახელმწიფო-სათვის შეერთება იყო. აღნიშნულ მოვლენებს წინ უძღოდა 1918 და 1919 წლებში არსებული დაპირისპირებები, რომელთა ქრონიკაც მოკლედ არის წარმოდგენილი რათა გაჩნდეს ლოგიკური ბმა 1920 წლის მოვლენებსა და მონამდე მომხდარ ამბებს შორის. ნაშრომი პირველად ქამოქვეყნდა სამეცნიერო ჟურნალში „ქართული წყაროთმცოდნეობა“ XV-XVI, 2013/2014.

© მანუჩარ გუნცაძე

ISBN 978-9941-8-2922-2

შესავალი

ნაშრომში განხილულია საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დროს ე.წ. „სამხრეთ ოსეთში“ 1920 წელს მომხდარი აჯანყება, მისი გამომწვევი მიზეზები, პოლიტიკური და სამხედრო განვითარება, ასევე რუსეთის როლი აჯანყების მოვლენების მსვლელობაში.

ნაშრომის კვლევისთვის ძირითად წყაროს წარმოდაგენს აჯანყების პერიოდში გამომავალი ქართული პრესა, კერძოდ კი მთავარი აქცენტი გაკეთდა სამ გაზეთზე, ესენია: „საქართველოს რესპუბლიკა“, „ერთობა“ და „სახალხო საქმე“. მოვლენების ობიექტურად აღსადგენად და ანალიზის უკეთ ჩასატარებლად კვლევისას დამატებით გამოყენებულია მემუარები, იმ პერიოდის დოკუმენტები და ამ თემაზე გამომავალი მონოგრაფიები.

აღნიშნული საკითხი საკმაოდ მნიშვნელოვანია საქართველოს ახალი და უახლესი პერიოდის ისტორიისათვის, განსაკუთრებით თუ გავითვალისწინებთ დღევანდელ პოლიტიკურ ვითარებას, როდესაც რუსეთს ოკუპირებული აქვს ე.წ. „სამხრეთ ოსეთი“ და მისგან ისმის ბრალდებები, რომ საქართველომ 1920 წელს ოსებს მოუწყო გენოციდი. წინამდებარე ნაშრომში გაბათილებული იქნება ეს მოსაზრება და ასევე წარმოდგენილი იქნება ზოგადი სურათი, თუ რა ვითარება იყო 1918-1921 წლების საქართველოში ეთნიკური უმცირესობების უფლებების დაცვის კუთხით, როგორც კანონმდებლობისა და კონსტიტუციის მაგალითზე, ასევე პრაქტიკაში განხორციელებული ქმედებების მიხედვით.

აღნიშნული საკითხის კვლევის კიდევ ერთ მიზეზს წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ 1920 წლის აჯანყებაზე ცალკე მონოგრაფია არ არსებობს, ხოლო სხვადასხვა მონოგრაფიებში, რომლებიც საქართველოში არსებულ ოსთა საკითხს ეხება მოკლედაა მიმოხილული აჯანყებების მსვლელობა, ჩვენ კი შევეცდებით დეტალურად აღვწეროთ ის მოქმედებები რომლებიც ვითარდებოდა, ასევე ის სამხედრო სტრატეგიული მონახაზი რომელიც საქართველოს გააჩნდა აჯანყების ჩასახშობად. ნაშრომში მოხდება გიორგი კვინიტაძის წინ წამოწევა, როგორც სამხედრო ოპერაციის ხელმძღვანელის, რასაც აქამდე არსებულ მონოგრაფიებში ადგილი არ აქვს და დამკვიდრებული მოსაზრების მიხედვით ვალიკო ჯუღელს ასახელებენ აჯანყების სალიკვიდაციო მოქმედებების ხელმძღვანელად.

ამით ჩვენ შევეცდებით შევავსოთ ის ხარვეზი, რომელიც 1920 წლის აჯანყების კვლევაში არსებობს და წარმოვაჩინოთ მისი ყველა დეტალი.

საქართველოს ახალი და უახლესი ისტორიის მსვლელობაში დიდი როლი ითამაშა შიდა კონფლიქტებმა, რომლებიც აფხაზეთსა და შიდა ქართლის ნაწილში ე.წ. „სამხრეთ ოსეთში“ წარმოიქმნა. აღნიშნული კონფლიქტების წარმოქმნა და განვითარება მეოცე საუკუნეში მოხდა, რასაც ძირითადად გარეშე ძალის ჩარევა უწყობდა ხელს. კონფლიქტის დაწყების პერიოდიდან რუსეთი მფარველობდა საქართველოში არსებულ სეპარატისტულ ძალებს, რადგან თავისთავად ცხადია მათი წარმატება საქართველოს დასუსტებას ნიშნავდა. დასუსტებულ საქართველოზე გავლენის გავრცელება კი რუსეთს გაუმარტივდებოდა. თავისი წილი პასუხისმგებლობა ამ კონფლიქტებში, რა თქმა უნდა, ყველა მხარეს გააჩნია, მაგრამ ფაქტია, რომ კონფლიქტის დამწყებად ყოველთვის ოსი ბოლშევიკების სეპარატისტული ძალები გვევლინებოდა, რომელსაც რუსეთის მხრიდან მნიშვნელოვანი ხელშეწყობა ჰქონდა.

მიუხედავად მეოცე საუკუნეში არსებული მასშტაბური სამხედრო დაპირისპირებებისა, რომლებიც შიდა ქართლის ნაწილში, დღეს ე.წ. „სამხრეთ ოსეთში“ მიმდინარეობდა (ჯერ საქართველოს პირველი რესპუბლიკის არსებობის პერიოდში 1918-1921 წწ., ხოლო შემდეგ უკვე განახლებული სახით 1990 წლიდან, სა-

ქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის აღდგენის მიჯნაზე), ყველაზე დიდ წარმატებას ოსმა სეპარატისტებმა 2008 წელს რუსეთ-საქართველოს ომის დროს მიაღწიეს. სწორედ ამის შემდეგ აღიარა რუსეთმა და კიდევ ერთი-ორმა სახელმწიფომ ე.წ. „სამხრეთ ოსეთი“ დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ, თუმცა საერთაშორისო საზოგადოება ამ ფაქტს არ სცნობს და აღიარებს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას. აღნიშნული კონფლიქტის სწორედ ასეთი მნიშვნელობის გამო საჭიროა მისი საწყისი პერიოდის, როგორც პოლიტიკური, ასევე სამხედრო-ტაქტიკური თვალსაზრისით შესწავლა, რათა უკეთ მოეფინოს ნათელი განვითარებულ მოვლენებს. ეს ნაშრომიც სწორედ ამ მიზანს ემსახურება, 1920 წლის აჯანყების განხილვას, რომელიც ჩვენი აზრით ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა იყოს კონფლიქტის საწყის (1918-1921 წწ.) პერიოდში.

ამ შემთხვევაში ჩვენ შიდა ქართლში წარმოქმნილ კონფლიქტზე ვამახვილებთ ყურადღებას, რადგან კვლევის ობიექტს ოსთა 1920 წლის აჯანყება წარმოადგენს. როდესაც საუბარია ოსთა აჯანყებაზე, თავისთავად აქ ვგულისხმობთ ოსი ბოლშევიკების აჯანყებას, რადგან საქართველოში მცხოვრებ დანარჩენ ოსებს აჯანყებაში მონაწილეობა არ მიუღიათ. 1918-1921 წლებში საქართველოში ოსთა სამი აჯანყება მოხდა. ოსები აჯანყებებს ყოველთვის მაშინ იწყებდნენ, როდესაც საქართველო რთულ მდგომარეობაში იყო და

გარეშე მტრებთან სამხედრო მოქმედებები მიმდინარეობდა.

პირველი აჯანყება მოხდა 1918 წელს, ეს ის დროა, როდესაც საქართველოს შეიარაღებული დაპირისპირება აქვს ოსმალეთთან. ეს აჯანყება წმინდა პროვოკაციულ ხასიათს ატარებდა, რადგან მათ წარმოდგენილი მოთხოვნების შესრულების შესაძლებლობაც არ მისცეს ქართულ მხარეს, ისე დაიწყეს სამხედრო მოქმედებები. შედეგად გაძარცვეს და დაარბიეს ცხინვალი, მაგრამ ამ ძარცვა-რბევის გარდა მათ მეტი სარგებელი ვერ ნახეს. ქართული გვარდიის ნაწილებმა რამდენიმე დღეში მოახდინეს აჯანყების ჩახშობა. აჯანყების ჩახშობის დროს მიმდინარეობდა მხოლოდ შეიარაღებული პირების განეიტრალება და ქართული მხარე მაქსიმალურად ერიდებოდა სოფლებში შესვლას, რათა მშვიდობიანი მოსახლეობის მსხვერპლი არ გამოეწვია.

1919 წელს მოეწყო მეორე აჯანყება, რომელიც დენიკინთან დაპირისპირების მომენტს დაემთხვა. ოსების მოთხოვნა ამჯერად იყო ცალკე სამაზრო ერთეულის წარმოქმნა, რომლის ადმინისტრაციულ ცენტრადაც მათ ცხინვალი სურდათ. ისინი ითხოვდნენ ცალკე სასამართლო სისტემასაც, რითაც ქართული სასამართლო სისტემის იგნორირება მოხდებოდა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა კი მათ სთავაზობდა ჯავის მაზრის შექმნას. ცხინვალი მათი ად-

მინისტრაციული ცენტრი ვერ გახდებოდა, რადგან იქ მოსახლეობის უმრავლესობა ქართული იყო, ამიტომ მათ ამის მოთხოვნის რეალური საფუძველი არ გააჩნდათ. ოსები ამ შეთავაზებას არ დათანხმდნენ, მათ პროტესტიც კი გამოუცხადეს დამფუძნებელი კრების არჩევნებს და რკპ(ბ) კავკასიის სამხარეო კომიტეტის ბრძანებით დაიწყეს მზადება მასშტაბური აჯანყებისთვის. აქ უკვე კარგად ჩანდა რუსი ბოლშევიკების როლი და მათი ინტერესები. ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ ამ აჯანყების იდეებს თბილისში და ე.წ. „სამხრეთ ოსეთში“ მცხოვრები ოსების ნაწილი არ იზიარებდა. ანუ ეს არ ყოფილა ეთნიკური დაპირისპირება, ის პოლიტიკურ ხასიათს ატარებდა. ქართულმა მხარემ შეიტყო აჯანყების მზადება და მისი მონაწილეების დიდი ნაწილი დააპატიმრა, რის შემდეგაც უკვე ადვილად მოხერხდა მისი ჩახშობა.

მომდევნო აჯანყება კი წინა ორი აჯანყებისგან განსხვავებით ბევრად მასშტაბური და მნიშვნელოვანი იყო. აქ უკვე რუსეთის ინტერესები აშკარაა; ისინი აჯანყებულებს პოლიტიკურად, ფულადი სახით და გარკვეული შეიარაღებული ნაწილების გაგზავნითაც კი ეხმარებოდნენ. ეს აჯანყება 1920 წელს დაიწყო და მიზნად ისახავდა საქართველოს ისტორიული ტერიტორიის, შიდა ქართლის ნაწილის საქართველოსგან ჩამოშორებას და რუსეთთან მიერთებას. საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობამ მალე ჩაახშო აჯანყება,

მაგრამ შედეგი ბოლომდე დადებითი ვერ იქნებოდა. მართალია, ქართული ტერიტორია განთავისუფლდა აჯანყებულთა ბანდებისაგან, მაგრამ ეს დაპირისპირება ოსების და ქართველების მახსოვრობაში მაინც დარჩა. რუსეთი ყველანაირად ცდილობდა მიეჩქმალა საკუთარი როლი ამ აჯანყებაში, არადა სწორედ რუსეთიდან მოდიოდა აჯანყების დაწყების ბრძანება. ქართულ მხარეს მკაცრი ზომების გატარება მოუწია აჯანყებულთა წინააღმდეგ, რადგან ეს უკვე მესამე აჯანყება იყო ოსი სეპარატისტების მხრიდან და საჭიროებდა საბოლოოდ აღმოფხვრილიყო ეს პრობლემა. გაუთავებელი დაპირისპირება ხელს უშლიდა საქართველოს განვითარებას და შესაბამისად იქ მცხოვრები მოსახლეობის (მათ შორის ოსების) წინსვლას და მშვიდობიან ცხოვრებას.

აჯანყების ჩახშობის შემდეგ ოსური (აქ იგულისხმება სეპარატისტული ნაწილი) და რუსული მხრიდანაც დაიწყო იმაზე საუბარი, რომ ქართველებმა „გენოციდი“ მოუწყვეს 1920 წელს ოსებს, ამ თემით აპელირება დღემდე გრძელდება. სწორედ ეს გახლავთ კიდევ ერთი მიზეზი ამ ნაშრომში განხორციელებული კვლევისა, სადაც დაწვრილებით არის წარმოდგენილი აჯანყების მზადების პერიოდი, მისი პოლიტიკური განვითარება, სტრატეგიული გეგმის შემუშავება, სამხედრო მოვლენების ყოველდღიური მსვლელობა და აჯანყების ჩახშობის შემდეგ განვითარებული მოვლენები და

შეფასებები, როგორც ქართული, ისე ოსური (რუსული) მხრიდან. სტატიაში აქცენტი კეთდება იმაზე, რომ ეს არ იყო ქართველების და ოსების ეთნიკური დაპირისპირება, რომელსაც შეიძლებოდა ოსების „გენოციდი“ გამოეწვია, რისი დამადასტურებელი არგუმენტებიც ნაშრომში მოყვანილია.

პრობლემის კვლევისას ძირითად წყაროს წარმოადგენდა აჯანყების თანადროული ქართული პრესა (სტატიაში მითითებისას ძირითადად ხდება ერთი გაზეთის მითითება, რადგან ინფორმაციის ძირითადი ნაწილი რამდენიმე გაზეთში მაგ. ერთობა, საქართველოს რესპუბლიკა, სახალხო საქმე ერთნაირად იყო გადაბეჭდილი), რომელიც საკმარის მასალას გვანჯდის მოვლენების აღწერისათვის. კომპლექსური კვლევისათვის, რა თქმა უნდა, მხოლოდ პრესაზე დაყრდნობა საკმარისი არ არის და საჭიროა დამატებითი მასალების გამოყენებაც. სწორედ ამისთვის დამატებით წყაროდ აღებულია მემუარები, რომელთა ანალიზის შედეგადაც შეგვიძლია სასარგებლო მასალის მიღება პრობლემის კვლევის განვითარებისათვის. მეტი სანდოობისათვის გამოყენებულ იქნა ასევე ამ პერიოდის ის დოკუმენტები, რომლებიც გამოქვეყნებულია სხვადასხვა დროს.

მოხდა ასევე სამეცნიერო სტატიებისა და მონოგრაფიების შესწავლაც, რადგან აუცილებლად უნდა მიექცეს ყურადღება იმას თუ როგორ არის ჩატარებული

ამ მხრივ კვლევა და რა მასალებია აქამდე მოძიებული. ოსურ საკითხზე და ზოგადად საქართველოში არსებულ შიდა კონფლიქტებზე, რა თქმა უნდა, საკმაოდ მრავალრიცხოვანი მონოგრაფიაა დაწერილი, მაგრამ მათში არ არის საკმარისი ინფორმაცია 1920 წლის აჯანყების შესახებ. ამ აჯანყების შესახებ არ არსებობს ცალკე მონოგრაფია, სადაც დაწვრილებით იქნებოდა მოცემული როგორც ფაქტობრივი მასალა, ასევე განხილული, გაანალიზებული იქნებოდა აღნიშნული მოვლენების სამხედრო თუ პოლიტიკური მოვლენები, ხოლო იმ მონოგრაფიებში, სადაც ამ მოვლენებზეა საუბარი, აღნიშნულ აჯანყებას მხოლოდ რამდენიმე გვერდი ეთმობა, რაც ვერ ქმნის სრულ სურათს. ასევე მათში არასწორადაა გაშუქებული აჯანყების მეთაურის საკითხი. ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული არის, რომ 1920 წლის აჯანყების ჩახშობას ვალიკო ჯუღელი ხელმძღვანელობდა, თუმცა სტატიაში განხილული მასალის საფუძველზე ხდება იმის დამტკიცება, რომ რეალურად აჯანყების ჩახშობას გენერალი გიორგი კვინიტაძე ხელმძღვანელობდა, ხოლო ჯუღელს მხოლოდ ერთი, კონკრეტულად კი, მარჯვენა ფლანგის მეთაურობა ებარა. ჯუღელს, რა თქმა უნდა, საკმაოდ დიდი წვლილი მიუძღვის ამ აჯანყების ჩახშობაში, ის მონაწილეობას იღებდა სამხედრო კრებების დროს გადაწყვეტილებების მიღებაშიც, მაგრამ ის იყო მხოლოდ მარჯვება ფლანგის მეთაური. სწორედ გიორგი

კვინიტაძის მიერ მოხდა გვარდიის ნაწილების გადა-
ნაწილება დისლოკაციის ადგილზე, მათი კოლონებად
დაყოფა, სამხედრო მეთაურობის დანიშვნა და ძირი-
თადი სამხედრო მოქმედებების წარმართვა.

წინამდებარე სტატიაში უკვე არსებული სამეცნი-
ერო კვლევებისგან განსხვავებით წარმოდგენილია,
როგორც უკვე ვთქვით, 1920 წლის მოვლენების სრული
აღწერა და არა ცალკეული ფრაგმენტების მიმოხილვა,
ასევე სამხედრო მოქმედებების ყოველდღიური
მსვლელობა ტაქტიკური მონახაზის გათვალისწინე-
ბით და მოვლენების მონაწილეთა შეფასებებით.

შიდა ქართლის ოსების 1920 წლის აჯანყების სა-
ფუძვლები, რა თქმა უნდა, წინა აჯანყებებში უნდა ვეძე-
ბოთ, რადგან მათ შორის დროის სხვაობა არც ისე დი-
დია და გარკვეულ წილად, ერთმანეთის გაგრძელებეба-
დაც შეიძლება მოვისაზროთ.

1920 წლის აჯანყება დაიწყო მაშინ, როდესაც მი-
მდინარეობდა ბრძოლა საბჭოთა წუსეთთან, რომე-
ლიც ბოლშევიკური აზერბაიჯანის მხრიდან შემოიჭრა
საქართველოში, მაგრამ 1920 წლის 7 მაისს დადებული
სამშვიდობო ხელშეკრულების შემდეგ რუსეთს აღარ
შეეძლო საქართველოს წინააღმდეგ პირდაპირი სა-
მხედრო კამპანიის წარმოება.

ის ხერხი, რომელიც ბოლშევიკებმა გამოიყენეს,
საკმაოდ კარგად იყო გათვლილი, ერთი მხრივ, აზერბა-
იჯანიდან საქართველოს ტერიტორიაზე შემოიჭრებოდა

წითელი არმია, ხოლო, მეორე მხრივ, დაიწყებოდა შიდა აჯანყება, რომელიც მეორე მხრიდან დააზიანებდა ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობას. საბოლოო მიზანი კი, ბუნებრივია, საქართველოს ოკუპაცია და გასაბჭოება იყო. გარდა საქართველო-საბჭოთა რუსეთის დაპირისპირებისა¹ და საქართველოში მცხოვრები ოსების აჯანყებისა, იყო კიდევ ერთი წერტილი, საიდანაც იგეგმებოდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ ბრძოლა. ეს იყო კადეტთა სასწავლებელი, რომელზე თავდასხმაც 2 მაისს განხორციელდა. მიზანი თბილისში არსებული კადეტთა სასწავლებლის ხელში ჩაგდება იყო, რომლის შემდეგაც უკვე ხელისუფლების ჩამოგდება იგეგმებოდა, თუმცა მათ აქ წინააღმდეგობა დახვდათ და ამ მიზნის განხორციელება ვერ შეძლეს.

1920 წლის აჯანყების საფუძვლად უნდა ჩაითვალოს რკპ(ბ) კავკასიის სამხარეო კომიტეტის 23 მარტის დადგენილება, რომელიც გახდა საფუძველი ახალი მღელვარებისა შიდა ქართლში. დადგენილების ტექსტის ჩვენთვის საინტერესო ნაწილი შემდეგი იყო:

„მოხდეს რევკომის ორგანიზება სამხრეთ ოსეთში. სამხრეთ ოსეთის რევკომის წევრებად დაინიშნონ ამხანაგები გაგლოევი, ჯათიევი და სანაკოევი.

დავალებები:

დათხოვნილ იქნეს ეროვნული საბჭოს ძველი შემადგენლობა;
გამოცხადდეს საბჭოთა ხელისუფლება; დროებით მთელი ძალაუფლება ეკუთვნის რევკომს;
დაუყოვნებლივ მოხდეს შეიარაღებული შენაერთის ფორმირება;
მოხდეს კავშირის დამყარება ჩრდილოეთ ოსეთთან და გორის მაზრის მოსახლეობასთან; მოძრაობის ცენტრი სასურველია იყოს ცხინვალი.
რევკომს განკარგულებაში გადაეცემა 100 ათასი რუბლი“ (ბერიძე და სხვები 1958: 552-553).

ეს დადგენილება ცხადყოფს, რომ უთანხმოების სათავე არა ქართველი და ოსი ხალხის ურთიერთობებშია, არამედ – რუსი ბოლშევიკების ინტერესებში, რომლის მიზანიც, ცხადია, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დასუსტება და ამის ხარჯზე რუსეთის პოზიციების გაძლიერება იყო.

საქართველოს სამხედრო მინისტრი გრიგოლ ლორთქიფანიძე თავის მოგონებებში ფიქრები საქართველოზე წერს: „როკის უღელტეხილით შემოჭრილმა რუსეთმა „ოსეთის აჯანყების“ სპექტაკლი დადგა“ (ლორთქიფანიძე 1995: 152). საქართველოს მთავრობა კარგად აცნობიერებდა, რეალურად ვინ იდგა ოსეთის აჯანყების უკან, მაგრამ აუცილებელი იყო 7 მაისის ხელშეკრულების შენარჩუნება, თან რუსეთთან ღია

დაპირისპირება არც საქართველოს აძლევდა ხელს.

ხელახალი აჯანყების დასაწყებად არსებული საფრთხის შესახებ საქართველოს მთავრობამ უკვე აპრილის დასაწყისშივე შეიტყო. 4 აპრილს გორში გაიმართა მთლიანი მაზრის სახალხო გვარდიის შტაბებისა და რწმუნებულების წარმომადგენელთა კონფერენცია, სადაც განხილული იყო არსებული ვითარება და უსაფრთხოების საკითხები. კონფერენციას წარმომადგენლები ესწრებოდნენ ჯავიდან, ცხინვალიდან, ახალქალაქიდან, გორიდან, ქარელიდან, ბორჯომიდან, ხაშურიდან, მეჯვრისხევიდან და ქვემო ქალიდან. კონფერენციას ასევე ესწრებოდა მთავარი შტაბის წარმომადგენელი გ. სირბილაძე და შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენელი ი. ქარცივაძე (გურული 1920: 4).

ჯავის წარმომადგენლების, ძასოხოვისა და გასიევის, ინფორმაციით იმ პერიოდისათვის რაიონში სიმშვიდე იყო და ხალხი მთავრობას ნდობით უყურებდა, არც ბოლშევიკური გამოსვლები იყო სადმე, მაგრამ საჭიროდ მიაჩნდათ ადმინისტრაციის აპარატის გაძლიერება, რეგულარული ჯარის ჩაყენება და ჩრდილო კავკასიისაკენ გადასასვლელი გზების დახურვა. როგორც შემდგომ განვითარებული მოვლენები გვიჩვენებს, ეს გათვლები სწორი იყო და ამ რჩევების გათვალისწინება კი - აუცილებელი, მაგრამ ის ზომები, რომელიც საქართველოს მთავრობამ მიიღო, მაინც არ

აღმოჩნდა საკმარისი მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან ასაცილებლად.

ცხინვალის წარმომადგენლის, ელიოზიშვილის, განცხადება ასეთი იყო:

„ჯერჯერობით ცხინვალში მდგომარეობა ნორმალურს კალაპოტშია. მხოლოდ სოფლებში ყაჩაღობამ იჩინა თავი და საჭიროა მის წინააღმდეგ საჩქარო ზომების მიღება. განსაცდელი მოგველის ჯავისა და როკის მხრიდან, სადაც ბოლშევიკურ მოძღვრებას ღრმად აქვს გადგმული ფესვები. საჭიროა ჯარის ჩაყენება ჩვენს რაიონში და ადმინისტრაციის გაძლიერება“ (გურული 1920: 4).

ცხინვალსა და ჯავაში კარგად ხვდებოდნენ მოსალოდნელ საფრთხეს, მაგრამ დროული და საკმარისი რეაგირება არ მოხდა, ამან კი საბოლოოდ მძიმე შედეგებამდე მიგვიყვანა.

7 აპრილს ასევე გაიმართა სახალხო გვარდიის კრება გომში, რომელმაც დაადგინა, რომ გვარდია ადმინისტრაციასთან ერთად სასტიკად შეებრძოლებოდა რესპუბლიკის წინააღმდეგ ყოველგვარ გამოსვლებს (ერთობა №96 1920: 4).

აჯანყების დანყების თარიღად შეგვიძლია მივიჩნიოთ 6 მაისი, როდესაც სამხრეთ ოსეთის რევკომმა მიიღო გადაწყვეტილება, რომელშიც ეწერა,

რომ ოსური ხელისუფლების ჯარებმა უნდა გადაკეტონ გადასასვლელები, ასევე კავკასიის სამხარეო კომიტეტის ბრძანების გათვალისწინებით გამოაცხადებენ საბჭოთა ხელისუფლებას და შეუერთდებიან რსფსრ-ს, რის შესახებაც აცნობებენ მოსკოვს და დემოკრატიულ საქართველოს. გადანყვეტილებას ხელს აწერენ ჯათი-ევი და დევდარიანი (ბერიძე და სხვები 1958: 562).

სამხრეთ ოსეთის რევკომის ეს გადანყვეტილება იყო რუსული ავანტიურის მორიგი შედეგი, რომელმაც ბიძგი მისცა საქართველოს ტერიტორიაზე კონფლიქტის გაღვივებას. ამას ემატება ისიც, რომ რუსეთიდან გადმოვიდნენ შეიარაღებული ძალებიც, რამაც უფრო გააგულიანა სამხრეთ ოსეთის რევკომი და მეტი თავდაჯერებულობა შემატა. ამასთან დაკავშირებით დი-ალოგი გაიმართა საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრ გეგეჭკორსა და რუსეთის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარ ჩიჩერინს შორის. უფრო ზუსტად კი გეგეჭკორმა ჩიჩერინს გაუგზავნა ნოტა, სადაც უკმაყოფილებას გამოთქვამდა იმ ფაქტის გამო, რომ საბჭოთა მთავრობის რაზმმა ზარბაზნებით გადმოიარა როკის გადასასვლელი და შემოიჭრა საქართველოში, კერძოდ, თბილისის გუბერნიის გორის მაზრაში. ჩიჩერინი კი აიმედებდა, რომ რუსეთის ხელისუფლებას არ სურს არანაირი დაპირისპირება საქართველოსთან და თუ ასეთი შემთხვევა მართლაც მოხდა, მაშინ ეს შეიარაღებული ნაწილები დატოვებენ საქართველოს საზღვარს

1920 წლის 7 მაისს მოსკოვში ხელი მოეწერა საქართველოსა და რუსეთს შორის სამშვიდობო ხელშეკრულებას, რომლითაც რუსეთმა სცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა მის ისტორიულ საზღვრებში. ხელშეკრულებას საქართველოს მხრიდან ხელი მოაწერა დამფუძნებელი კრების წევრმა გრიგოლ ურატაძემ, ხოლო რუსეთის მხრიდან საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილემ ლევ კარახანმა.

ხელშეკრულებით ორივე მხარე ვალდებულებას იღებდა, რომ ერთმანეთის საშინაო საქმეებში არ ჩაერეოდნენ, ასევე გათვალისწინებული იყო, რომ არც ერთი ქვეყნის ტერიტორიაზე არ უნდა ყოფილიყო ისეთი შეიარაღებული ძალა, რომელიც მეორე ქვეყნის წინააღმდეგ იქნებოდა მიმართული. ამით გამოდის, რომ რუსეთს არ უნდა დაეშვა თავის ტერიტორიაზე არც ერთი შეიარაღებული ბანდა, რომელიც იბრძოლებდა საქართველოს წინააღმდეგ. რუსეთის ტერიტორიიდან, თუნდაც დღევანდელი ჩრდილოეთ ოსეთიდან გადმოსული ნებისმიერი შეიარაღებული ძალა, რომელიც დაეხმარებოდა აჯანყებულებს, გამოიწვევდა ხელშეკრულების პირობების დარღვევას, ასეთი ფაქტი კი იყო, თუმცა ჩიჩერინი პასუხისმგებლობას ირიდებდა.

რუსეთის მხრიდან აჯანყებულებისადმი დამოკიდებულებაზე მეტყველებს ს. ორჯონიკიძის წერილი ლენინის და სტალინის მიმართ:

„მოსკოვი, კრემლი, ლენინს, სტალინს. ბაქო, 1920 წლის 4 მაისი. მეორედ გპასუხობთ. ამბები ისე დატრიალდა, რომ იმედი გვაქვს თორმეტს მაინც თბილისს ვიქნეთ. საამისოდ ყველაფერი გაკეთებულია. ბრწყინვალედ გამოვა. საკითხის სხვაგვარი გადაწყვეტა აჯანყებულთა საშინელ ხოცვა-ჟლეტას გამოიწვევს. ორჯონიკიძე“ (თოიძე 1991ბ: 12-13).

7 მაისს ორჯონიკიძე და კიროვი კიდევ ერთ დეპეშას უგზავნიან ლენინს:

„აჯანყების რაიონია: სამხრეთ ოსეთი, დუშეთის მაზრა, ლაგოდეხი, აფხაზეთი და თითქმის მთელი ქუთაისის გუბერნია. საზღვრებისკენ ჩვენი წანევისას აჯანყება აღნიშნულ რაიონებში გარდაუვალია. რას გვიბრძანებთ – დავუჭიროთ მხარი თუ ჩვენთვის ვიყოთ“ (თოიძე 1991ბ: 14-15).

ეს დეპეშა კარგად გვიჩვენებს, რომ რუსეთს ხელს აძლევდა ეს აჯანყებები და საქართველოში არსებული კიდევ ერთი ცეცხლის კერა ბოლშევიკებს გაუადვილებდა საქართველოში შემოჭრას და გასაბჭოებას.

8 მაისს რევკომმა თავისი გადანაცვებილება ძალაში მოიყვანა და გამოაცხადა საბჭოთა ხელისუფლება როკის რაიონში. ეს უკვე აღარ იყო ოსების

თვითგამორკვევა, ან ეროვნული უმცირესობის მხრიდან გარკვეული სახის ავტონომიის, ან ადგილობრივი თვითმართველობის მოთხოვნა, ამ გადაწყვეტილებით სამხრეთ ოსეთის რევკომი საქართველოს წყვეტდა მის ისტორიულ ტერიტორიას, შიდა ქართლის ნაწილს და აცხადებდა თავს რუსეთის ნაწილად. რუსეთს კი ერთი დღით ადრე უკვე დადებული ჰქონდა საქართველოსთან სამშვიდობო ხელშეკრულება და აღიარებდა მის დამოუკიდებლობას და ტერიტორიულ მთლიანობას.

აჯანყებულები მშვენივრად ხვდებოდნენ, რომ თუ მათ თავისი გეგმების რეალურად განხორციელება და შენარჩუნება სურდათ, მაშინ რუსეთს აქტიური მხარდაჭერა უნდა გაეწია, რაც საქართველოსთან სამშვიდობო ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ საეჭვო იყო. მართალია, რუსეთმა მისცა ბიძგი აჯანყებას და კონფლიქტის წარმოქმნას ქართველებსა და ოსებს შორის, მაგრამ ეს იყო მაშინ, როდესაც ხელშეკრულება დადებული არ იყო და ბოლშევიკებს ღია მოქმედების საშუალებები არ ჰქონდათ. ხელშეკრულების დადების შემდეგ კი ბოლშევიკებს საქართველოში ლეგალური მოქმედებების საშუალება მიეცათ და იმისათვის, რომ ხელშეკრულება არ დარღვეულიყო რუსეთი აჯანყებულთა დასახმარებლად აქტიურ მოქმედებებს ერიდებოდა, იყო დახმარების გარკვეული ცდები, თუმცა ამას ფაქტობრივად არანაირი შედეგი არ მოუტანია.

ოსმა აჯანყებულებმა მაინც მიმართეს რუსეთს და სთხოვეს, რომ საქართველოზე მოეხდინათ ზეწოლა და შეეჩერებინათ ის შეიარაღებული ძალები, რომელთა გაგზავნასაც დემოკრატიული საქართველოს მთავრობა აპირებდა რესპუბლიკის ერთიანობის დასაცავად და აჯანყების ჩასახშობად.

რუსეთიდან შედეგმაც არ დააყოვნა და ჩიჩერინმა გამოგზავნა ნოტა, რომელშიც აღნიშნული იყო:

„ჩვენ შეშფოთებით შევიტყვეთ, რომ სამხრეთ ოსეთში, სადაც გამოცხადებულია საბჭოთა ხელისუფლება, გაგზავნილია ქართული ჯარი არსებული ხელისუფლების გასანადგურებლად. თუ ეს სიმართლეა ჩვენ მოვითხოვთ გამოიხმოთ ჯარი ოსეთიდან, რადგან ოსეთს უნდა ჰყავდეს ის ხელისუფლება, როგორიც მას სურს. საქართველოს ჩარევა ოსეთის საქმეებში იქნებოდა სხვის საქმეებში გაუმართლებელი ჩარევა“ (თოიძე 1991ა: 34).

ეს, რა თქმა უნდა, რუსეთის მხრიდან არასწორი ნაბიჯი იყო და საქართველოს საშინაო საქმეებში უხეშ ჩარევას ნიშნავდა, განსაკუთრებით კი 7 მაისს დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულების შემდეგ, რომლის მეორე მუხლშიც ხაზგასმით იყო ნათქვამი, რომ რუსეთი უარს ამბობდა საქართველოს საშინაო საქმეებში ყოველგვარ ჩარევაზე.

ქართული მხარე ამ ნოტას პასუხგაუცემელს ვერ დატოვებდა, რადგან ეს ეხებოდა როგორც ქართულ-რუსულ ურთიერთობებს, რომლის განმტკიცებაშიც წესით ხელი უნდა შეეწყოს ახლად დადებულ ხელშეკრულებას და მსგავსი საკითხები აღარ უნდა წამოჭრილიყო, ასევე ეს იყო სუვერენული სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში ჩარევა. საპასუხო ნოტა ჩიჩერინს საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრმა ე. გეგეჭკორმა გაუგზავნა:

„კმაყოფილებით აღვნიშნავ რა თქვენს ნოტაში გამოხატულ ტენდენციას, ხელი შეუწყოს საქართველოს აღდგენას მის ისტორიულ საზღვრებში, საქართველოს მთავრობა უკიდურესად შეშფოთებულია თქვენი ნოტის იმ ნაწილით, რომელშიც ლაპარაკია საქართველოს განზრახვაზე იარაღით ჩაახშოს საბჭოთა რესპუბლიკა სამხრეთ ოსეთში. ჩემს მოვალეობად ვთვლი თქვენი ყურადღება გავამახვილო იმაზე, რომ საქართველოს საზღვრებში არის არა სამხრეთ ოსეთი, არამედ საქართველოში მყოფი ოსური დასახლებები მდებარეობენ არასადავო ტერიტორიაზე ტფილისის გუბერნიის ძველი საზღვრის სამხრეთით, იმ საზღვრო ხაზის სამხრეთით, რომელიც დადგენილია საქართველოსა და რუსეთს შორის“ (მენტეშაშვილი 1989: 10).

საპასუხო ნოტაში გეგეჭკორი ასევე შეახსენებს, რომ საბჭოთა ჯარები 2 ზარბაზნით იმყოფებიან საქართველოს ტერიტორიაზე როკის დასახლებასთან და გამოთქვამს იმედს მათი უკან განვევის. გეგეჭკორის ეს პასუხი იყო სუვერენული სახელმწიფოს მიერ ტერიტორიული ერთიანობის დაცვის გამოხატულება საერთაშორისო ასპარეზზე. რადგან ქვეყნისთვის ერთ-ერთ ყველაზე დიდ საფრთხეს რუსეთი წარმოადგენდა და საჭირო იყო 7 მაისის ხელშეკრულების პირობების მკაცრი დაცვა, რათა რუსეთისთვის არ მიეცათ უფლება რესპუბლიკის საქმეებში ჩარევის. ეს უნდა ყოფილიყო მაგალითი რუსეთისთვის იმისა, რომ ის ვეღარ ჩაერეოდა საქართველოს საქმეებში და დადებული ხელშეკრულება რეალურად მოქმედებდა. ასევე ხაზი გაესვა იმ ფაქტს, რომ რესპუბლიკის მთავრობას სრული უფლება ჰქონდა ჯარი გაეგზავნა აჯანყების ჩასახშობად, რადგან ეს მის საშინაო საქმეებს ეხებოდა და სახელმწიფოს თავად უნდა გადაეჭრა ეს პრობლემა.

17 მაისს ცხინვალში გაიმართა კრება, რომელსაც დამფუძნებელი კრების წევრები ესწრებოდნენ. კრებაზე განიხილეს არსებული ვითარება და პრობლემის გადაჭრის გზები.

„ცხინვალის რაიონის სახალხო გვარდია და დაბა ცხინვალის მოქალაქეთა მრავალრიცხოვანი ყრილობა იწონებს მთავრობის ნაბიჯებს,

გადადგმულს საქართველოს სუვერენობის და მისი დემოკრატიის სისხლით მოპოვებული თავისუფლების დაცვისაკენ“ (ერთობა №114 1920: 4).

ამავე კრებაზე ნდობა გამოუცხადეს დამფუძნებელ კრებას და ხაზი გაუსვეს, რომ ის არის საქართველოს დემოკრატიის სურვილების გამომხატველი და თანადგომა გამოხატეს სახალხო გვარდიის და რეგულარული ჯარის მიმართ.

ამ კრების ჩატარებით თვალსაჩინო ხდება, რომ მიუხედავად ე.წ. „სამხრეთ ოსეთში“ საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადებისა, 17 მაისს საქართველო ჯერ კიდევ აკონტროლებდა ცხინვალს და შეეძლო იქ მსგავსი სხდომების გამართვა. ეს გასაკვირი არცაა, რადგან აჯანყებული ოსების სურვილს, რომ მათი ცენტრი ცხინვალი გამხდარიყო რეალური საფუძველი არ გააჩნდა, ცხინვალში დიდი რაოდენობით ოსები არ ცხოვრობდნენ მთელი პერიოდის განმავლობაში. მათი აქ დასახლება უკვე მოგვიანო პერიოდს უკავშირდება, როდესაც მოხდა საქართველოს ოკუპაცია და შეიქმნა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, სწორედ შემდეგ იწყება ცხინვალში თანდათანობით ოსების დასახლება, მანამდე არსებული მდგომარეობა კი სხვანაირია. 1886 წლის აღწერით, ცხინვალში ცხოვრობდა 1135 ქართველი, 1953 ებრაელი, 744 სომეხი და არცერთი ოსი (თოთაძე 2008: 36). 1922 წლის აღწე-

რითაც, მაშინ როდესაც იქმნებოდა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, ცხინვალში მცხოვრები ოსების რაოდენობა შედარებით მცირეა. ამ პერიოდში ცხინვალში არის 1436 ქართველი, 1651 ებრაელი, 765 სომეხი და 613 ოსი, რაც ცხინვალში მცხოვრები მთლიანი მოსახლეობის დაახლოებით 13,5%-ს შეადგენდა (თოთაძე 2008: 36). 1926 წლის აღწერითაც კი ოსები რაოდენობის მხრივ მხოლოდ მესამე ადგილზე იყვნენ ცხინვალში: ქართველი – 1920, ებრაელი – 1772, ოსი – 1152, სომეხი – 827. ოსების რაოდენობა მნიშვნელოვნად მხოლოდ 1959 წლისთვის იზრდება და 12432 ხდება, ამ დროს ცხინვალში ცხოვრობს 4652 ქართველი, 1649 ებრაელი და სხვა (თოთაძე 1993: 275).

ამ სტატისტიკიდან კარგად ჩანს, რომ ოსების მოთხოვნას, ცხინვალში გამხდარიყო მათი სამაზრო ერთეულის, ავტონომიური ოლქის, თუ ცალკე რესპუბლიკის ცენტრი, არანაირი საფუძველი არ ჰქონდა.

ცხინვალში ქართველების გარდა ებრაელებისა და სომეხების დიდი რაოდენობით ცხოვრებას, ა. თოთაძის აზრით, განაპირობებდა ცხინვალის სავაჭრო პოტენციალი. ცხინვალში მდებარეობდა ჩრდილოეთ კავკასიიდან, ქართლსა და ზემო რაჭიდან მომავალ გზებზე, რის გამოც აქ ვაჭრებს ფართო ასპარეზი ეძლეოდათ, სომეხები და ებრაელები კი საქართველოში ძირითადად ვაჭრობას მისდევდნენ.

ახლა კვლავ მივუბრუნდეთ აჯანყების მოვლე-

ნებს. აჯანყებულთა ბრალდებების არარეალურობა ყველაზე კარგად ჩანს „მშრომელი სამხრეთ ოსეთის მემორანდუმში“, რომელიც 1920 წლის 28 მაისს გაეგზავნა რკპ(ბ) ცენტრალურ კომიტეტს, სრულიად რუსეთის მუშათა და გლეხთა დეპუტატების ცაკს, სახალხო კომისართა საბჭოს, რკპ-ის ჩრდილო-კავკასიის სამხარეო კომიტეტს, კავკასიის ფრონტის სამხედრო-რევოლუციურ საბჭოს, არმიის სარდალსა და პოლიტკომს. მემორანდუმს ხელს აწერდა აჯანყებულთა მთელი რიგი ხელმძღვანელებისა, მათ შორის ვ. სანაკოევი, ს. გაგლოევი, ა. ჯათიევი და სხვ. მემორანდუმში ოსები უკმაყოფილებას ვერ მალავდნენ 7 მაისის რუსეთ-საქართველოს სამშვიდობო ხელშეკრულების დადებით, რადგან ცხადი გახდა ის ფაქტი, რომ მათ არავინ აღარ დაეხმარებოდა და პირიქით სამხარეო კომიტეტის წევრებისგან მიიღეს ცნობა, შეეწყვიტათ აჯანყება, რადგან ახლა ბოლშევიკურ პარტიას საქართველოში მოქმედების ოფიციალური საშუალება ეძლეოდა. მემორანდუმში ასახული იყო ოთხი ძირითადი პუნქტი:

- „1) სამხრეთ ოსეთი საბჭოთა რუსეთის განუყოფელი ნაწილია.
- 2) სამხრეთ ოსეთი საბჭოთა რუსეთის შემადგენლობაში შედის პირდაპირ, საერთო საფუძველზე.
- 3) უშუალოდ საბჭოთა რუსეთში შესვლას საქართველოს ან სხვა რესპუბლიკის მეშვეობით, თუ-

ნდაც იგი საბჭოთა რესპუბლიკა იყოს, ჩვენ არავითარი სახით არ ვუშვებთ იმ მოსაზრებიდან გამომდინარე, რომ წვრილი ეროვნული რესპუბლიკები, მაგალითად, ქართული, რომელიც თვითონ 60-70%-ით დასახლებულია სხვა ეროვნებებით – სომხებით, თათრებით, რუსებით, ებრაელებით, აფხაზებით, ოსებით და სხვა, თავისთავში ინარჩუნებენ ყველა მონაცემს, რათა მასში განვითარდეს ნაციონალიზმის ბუდეები, აქედან გამომდინარე დამლუპველი შედეგებით...

4) სამხრეთ ოსეთის ორგანიზაცია რჩება იმავე სახით, როგორც აქამდე იყო: რუსეთის კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) დროშის ქვეშ. ვისაც არ უნდა ნაბიჯი უკან, პლიუსიდან მინუსისაკენ, სეპარატისტულ ქართულ ან სხვა რომელიმე კომუნისტურ პარტიაში“ (მენტეშაშვილი 1996: 305-306).

მემორანდუმის ზოგადი ხასიათი ასეთია, ანუ აქცენტი კეთდება ოსი ხალხის უსამართლოდ საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნაზე და ქართველთა პარტიულ სეპარატიზმზე.

მემორანდუმში არის კიდევ ერთი ფაქტი, რისი განხილვაც საჭიროა. მესამე პუნქტში აღნიშნულია, რომ საქართველოში ქართველები უმცირესობას წარმოადგენენ და 60-70 პროცენტი არის სხვა ეროვნების წარმომადგენელი. 1926 წლის აღწერით საქართველოში

ცხოვრობს 67,1% ქართველი (თოთაძე 1993: 272), შეუძლებელია 6 წელიწადში მდგომარეობა ასე რადიკალურად შეცვლილიყო, ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, რომ საქმე გვაქვს აჯანყებულთა მორიგ უსაფუძვლო არგუმენტთან.

8 ივნისს ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ რევკომმა მორიგი ბრძანება გამოსცა, სადაც აცხადებდნენ სამხრეთ ოსეთის აჯანყებული გლეხობის მიერ მენშევიკური საქართველოს ჯარების გაძევებას და საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადებას ონიდან დუშეთამდე. ამ ტერიტორიას ისინი უქვემდებარებდნენ სამხრეთ ოსეთის რევკომს, ხოლო ცხინვალს აცხადებდნენ ცენტრად (ბერიძე და სხვები 1958: 578-579). ამ ბრძანებაში კიდევ ერთხელ მოხდა მათი მოთხოვნის ზღვარს მიღმა გასვლა. აქ უკვე აღარ იყო საუბარი ოსების თვითგამორკვევაზე ან ეთნიკური უმცირესობების უფლებების დაცვაზე. ისინი რუსეთის სახალხო კომისარს ატყობინებდნენ სამხრეთ ოსეთის რუსეთთან შეერთებას. ეს უკვე იყო ბოლო ზღვარი ქართული ხელისუფლებისთვის, რადგან აჯანყებული ოსების ბანდებმა აიღეს ცხინვალი და მათი მეთვალყურეობის ქვეშ მყოფი ტერიტორიის რუსეთთან შეერთება მოინდომეს. ეს მოვლენები, რათქმა უნდა, ბოლშევიკების წისქვილზე ასხამდა წყალს, რადგან სწორედ ამ დროს მიმდინარეობდა სამხედრო დაპირისპირება ბოლშევიკური აზერბაიჯანის მხრიდან შემოჭრილ საბჭოთა რუსეთთან.

ოსების ეს ავანტიურული ქმედებები ზღვარს გასცდა და საქართველოს მთავრობას მხოლოდ ერთი გზაღა რჩებოდა, ეს იყო აჯანყების ჩახშობა სამხედრო შენაერთების გამოყენებით. ეს იყო უკვე მესამე აჯანყება საქართველოს წინააღმდეგ, თან სამივე მოხდა საქართველოსთვის მძიმე დროს. სწორედ ამან გამოიწვია აჯანყების ჩახშობის დროს განსაკუთრებული სიმკაცრე. სამხედრო მეთაურობის გადაწყვეტილებით აჯანყებულები სამაგალითოდ უნდა დაესაჯათ, რათა აქ აღმოფხვრილიყო ის საფრთხე, რომელიც მთელი დამოუკიდებლობის პერიოდის განმავლობაში ელოდა საქართველოს.

აჯანყების ჩასახშობად ერთ-ერთი მთავარი ეტაპი სამხედრო სამზადისი იყო. მნიშვნელობა ჰქონდა იმას, თუ ვინ იქნებოდა სამხედრო ოპერაციების ხელმძღვანელი, ასევე სამხედრო ნაწილების დაკომპლექტებასა და საბრძოლო მოქმედების გეგმის შედგენას. ვითარება საკმაოდ კრიტიკული იყო: მიმდინარეობდა სამხედრო დაპირისპირება ბოლშევიკურ აზერბაიჯანთან და საჭირო იყო ზუსტი გათვლა, თუ რომელი ნაწილები უნდა გადაესროლათ შიდა ქართლში ოსების აჯანყების ჩასახშობად, რომელთაც საქართველოს ისტორიული ტერიტორიის რუსეთთან შეერთება ჰქონდათ განზრახული.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში აჯანყების ჩახშობის მთელი პასუხისმგებლობაც და დამსახურებაც, ძირი-

თადად, სახალხო გვარდიის სარდალს ვალიკო ჯუღელს მიეწერება, რაც ბოლომდე გამართლებული არაა. ჯუღელის დამსახურება, რასაკვირველია, დიდი იყო, იგი მარჯვენა ფლანგს პირადად ხელმძღვანელობდა და სამხედრო გეგმის შემუშავებაშიც იღებდა მონაწილეობას, მაგრამ ყურადღება არ ექცევა იმ ფაქტს, რომ აჯანყების ჩახშობას მთავარსარდალი გიორგი კვინიტაძე თავად ხელმძღვანელობდა და ძირითადი საბრძოლო მოქმედებების დროს მას ფრონტის ხაზი არ მიუტოვებია და პირადად მონაწილეობდა მოქმედებებში.

აქედან გამომდინარე, რეალობის აღდგენა მოითხოვს აჯანყების ჩახშობაში კვინიტაძის როლის წინამოწევასაც, სწორედ მან გადაწყვიტა, თუ რომელ სამხედრო შენაერთებს უნდა მიეღოთ მონაწილეობა სამხედრო ოპერაციებში და მისი გადაწყვეტილებით მოხდა ფლანგების დაკომპლექტება.

სამხედრო ოპერაციის ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური ხელმძღვანელების გიორგი კვინიტაძის და ვალიკო ჯუღელის მიერ ოსების აჯანყების შეფასება ასეთია:

გიორგი კვინიტაძე:

„ოსების ეს მესამე თუ მეოთხე აჯანყება იყო. ისინი ყოველთვის მოლაპარაკებებით მთავრდებოდა. ამჯერად აჯანყება უფრო მომზადებული იყო. მცხეთამდე ყველაფერი ჩვენიაო – უხარო-

დათ ოსებს“ (კვინიტაძე 1998: 234).

ვალიკო ჯუღელი:

„ცხინვალიდან ცუდი ამბებია, როგორც ჩანს, ის უკვე დაკავებულია ოსური ბანდების მიერ. ჩვენ იქ სწრაფად ვაგზავნით ძალებს, რათა ჭკუა ვასწავლოთ უსაქმურებს. ოსი ნაციონალისტები ჩვენი ბოროტი და დაუძინებელი მტრები არიან. ისინი ყოველთვის სარგებლობენ ჩვენი სისუსტეებით და გვიწყობენ აჯანყებას. რამდენიმე წლის წინ ისინი თავიანთი აჯანყებებით თურქებს უადვილებდნენ ბათუმის აღებას. წინა წელს ისინი ეხმარებოდნენ დენიკინს, ხოლო ეხლა ბოლშევიკებთან ერთად იბრძვიან. ჩვენ უკვე დავიღალეთ ამ დაუსრულებელი აჯანყებებით. ...ეს დროებითი წარუმატებლობა მე საერთოდ არ მანუხებს. მე ვიცი, რომ საბოლოო სიტყვა ჩვენ გვეკუთვნის“ (ჯუღელი 1920: 227-228).

აზერბაიჯან-საქართველოს საბრძოლო ფრონტიდან რთული იყო ჯარის მოხსნა და აჯანყების ჩასახშობად გაგზავნა, მაგრამ სხვა გზა არ რჩებოდა. საუკეთესო ვარიანტად მიჩნეულ იქნა აღმოსავლეთის ფრონტიდან ჯარის მოხსნა, რადგან აქ ბოლშევიკების სამხედრო ძალებმა შედარებით იკლეს, ამავე დროს

ყველაზე მოკლე დროში აღმოსავლეთის ფრონტიდან იყო შესაძლებელი სამხედრო ნაწილების გადასროლა დანიშნულების ადგილისკენ, ანუ ჯერ გორისკენ, სადაც უნდა მომხდარიყო მობილიზაცია და შემდეგ უკვე ცხინვალისკენ, რომელიც აჯანყებულებს ეკავათ.

კვინიტაძის ინიციატივით, აზერბაიჯანის ფრონტიდან მოიხსნა გვარდიელთა შენაერთები და სწორედ მათ დაევალათ აჯანყების ჩახშობა. კვინიტაძე ამას იმით ხსნის, რომ აზერბაიჯანის ფრონტი უფრო საშიში იყო, ვედრე აჯანყებული ოსების დაშოშმინება, რის გამოც აზერბაიჯანის ფრონტზე დატოვა არმიის შენაერთები, რომლებიც უფრო მეტად ბრძოლისუნარიანები და დისციპლინირებულები იყვნენ, ვიდრე – გვარდიელები. ვინაიდან აჯანყებული ოსები მხოლოდ ბანდების იმედზე იყვნენ და არა რეგულარული და კარგად განვრთნილი არმიისა, ამიტომ მათ სახალხო გვარდია უპრობლემოდ უნდა გამკლავებოდა.

ჯარის შეკრება თავდაპირველი მობილიზაციისთვის გადაწყდა გორში, საიდანაც უკვე გაიშლებოდა საბრძოლო ოპერაცია და მოხდებოდა საქართველოს ისტორიული ტერიტორიის განთავისუფლება აჯანყებულებისაგან. დაგეგმილი იყო, რომ 10 ივნისს გორში თავს მოიყრიდა 8 ბატალიონი, ცხენოსანთა პოლკი და ორი სამთო ბატარეა. რაზმის ხელმძღვანელად დაინიშნა გენერალი კონიაშვილი, მთლიან ოპერაციას კი თვითონ კვინიტაძე ხელმძღვანელობდა. გენერალ

კონიაშვილს კვინიტაძეც და ჯუღელიც თავიანთ მოგონებებში საკმაოდ დადებითად ახასიათებენ.

გვარდიელების დანიშნულების ადგილზე მისვლამდე საჭირო იყო გორში პოზიციების გამაგრება, რადგან გორის სამხრეთით მცხოვრებ ოსებშიც შეინიშნებოდა მღელვარება, ბოლშევიკები იქაც ეწეოდნენ აგიტაციას, რის გამოც მათი და აჯანყებული ოსების ერთმანეთისგან გათიშვა იყო საჭირო.

ამ მიმართულებიდან საფრთხის ასაცილებლად საგუშაგო დაცვა დადგა, ასევე გადაიკეტა მტკვარზე გადასასვლელები. ამ ზომების მიღებაში მონაწილეობას ღებულობდნენ გიორგი კვინიტაძე, ადგილობრივი ადმინისტრაცია და იქ არსებული სახალხო გვარდია.

კვინიტაძე მოგონებებში საბრძოლო მოქმედებების დროს არსებულ ფსიქოლოგიურ ფაქტორზეც ამახვილებს ყურადღებას.

„არანაირი ბრძანება, რაგინდ გენიალურიც უნდა იყოს, ვერ იძლევა ისეთ შედეგს, როგორც მონინააღმდეგის უშუალო სიახლოვეში მყოფი ხალხის დამშვიდება... სახიფათო ადგილებში პირადად უფროსის ჩასვლას, მითუმეტეს, როდესაც იქ მდგომარეობა გართულებულია, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს“ (კვინიტაძე 1998: 232).

კვინიტაძის მხრიდან ასეთი ფაქტორების გათ-

ვალისწინება ქართული სამხედრო მეთაურობის მაღალ დონეზე მიუთითებს. დასაფასებელია ის ფაქტი, რომ სამხედრო მომზადების დროს ფიზიკური მომზადების გარდა ფსიქოლოგიურ ფაქტორსაც ითვალისწინებდნენ, ამას ხომ ბრძოლის დროს შეიძლება გადამწყვეტი მნიშვნელობაც ჰქონდეს. თავის ყოფნას კვინიტაძე სამხედრო მოქმედებების დროს ფრონტზე სწორედ ამით ხსნის, რომ საჭირო იყო სამხედრო მეთაურის თანადგომა საბრძოლო სულისკვეთების ასამაღლებლად და ბრძოლისუნარიანობის გასაზრდელად.

11 ივნისს გორში გაიმართა საველე შტაბის სხდომა, რომელზეც უნდა გადაწყვეტილიყო სამოქმედო გეგმა და ჯარი გადანაწილებულიყო ფლანგებზე (ჯუღელი 1920: 228-229). გადაწყდა ორივე ფლანგით შეტევა, რომელიც ოთხ საბრძოლო კოლონად დაიყოფოდა და ეტაპობრივად განმეიდდა შიდა ქართლის ამ ტერიტორიას აჯანყებულებისაგან, რის საშუალებასაც გვარდიელების რაოდენობა იძლეოდა.

დაყოფა მოხდა შემდეგნაირად: იქნებოდა მარჯვენა და მარცხენა კოლონა და ასევე ცენტრალური შემტევი ძალა, რომელიც ასევე ორ კოლონად, ცენტრალურ მარჯვენა და ცენტრალურ მარცხენა კოლონად დაიყოფოდა. ცენტრალურ კოლონებს ცხინვალის აღება ჰქონდათ დავალებული.

მარჯვენა კოლონის ხელმძღვანელებად ვალიკო

ჯუღელი და ალექსანდრე დგებუაძე დაინიშნენ, ცენტრალურ მარჯვენა კოლონას გენერალი კონიაშვილი უხელმძღვანელებდა, მარცხენა კოლონას პოლკოვნიკი ნიკოლოზ გედევანიშვილი, ხოლო ცენტრალურ მარცხენას, რომელსაც ყველაზე სუსტად აღიარებდა კვინიტაძე და მის ფუნქციად მხოლოდ მარცხენა კოლონასთან დაკავშირება მიაჩნდა, თავად კვინიტაძე ხელმძღვანელობდა. მარცხენა კოლონას ასევე მიმაგრებული იყო გვარდიის შტაბისა და დამფუძნებელი სათათბიროს წევრი ზაქარია გურული (კვინიტაძე 1998: 233).

ცხინვალის აღების პირველ ეტაპზე ჯარს აეკრძალა ქალაქში შესვლა, რათა თავიდან აეცილებინათ მოსალოდნელი არეულობა, რაც, კვინიტაძის თქმით, გვარდიელთა უდისციპლინობას შეიძლებოდა მოჰყოლოდა.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა აჯანყების ჩახშობისას ის იყო, თუ რა სიმკაცრე უნდა გამოეჩინა ქართულ არმიას აჯანყების ჩახშობისას. ამ საკითხის გადაწყვეტა მარტივი არ იყო, ქვეყანა დემოკრატიულ პრინციპებზე ვითარდებოდა და ძნელად თუ გავიხსენებთ ისეთ მომენტებს, როცა ქართულ სახელმწიფოს განსაკუთრებული სიმკაცრე გამოეჩინოს აჯანყებულთა თუ სხვა მოწინააღმდეგეთა მიმართ, ქვეყნის მთავარი გზა მკაცრ პოლიტიკას არ ემყარებოდა და შემწყნარებლურ დამოკიდებულებას იჩენდა სხვათა მიმართ.

ეს პრინციპები მხოლოდ დამოუკიდებლობის აქტში არ იყო განერილი, ან კონსტიტუციაში (რომლის მიღებაც 1921 წელს მოხდა), ხშირ შემთხვევაში ფურცელზე დაწერილი პრაქტიკაშიც ასე ხორციელდებოდა, ამ შემთხვევაში მაგალითად წინა ორი აჯანყებაც კმარა, სადაც სასტიკად არავის გასწორებიან.

ახლა საკითხი სხვაგვარად იდგა, მაგრამ ზღვარი ყველაფერს ჰქონდა, ეს აღარ იყო ოსი ხალხის მოთხოვნა მათი უფლებების დასაცავად, ეს არ იყო ეთნიკური უმცირესობის მხრიდან საკუთარი ინტერესების დაცვა, ეს იყო ერთი ქვეყნისთვის ტერიტორიის წართმევა და მეორისთვის მიერთება და რბილად რომ ვთქვათ, მსგავსი უსიამოვნო დაპირისპირება სამი წლის მანძილზე უკვე მესამედ ხდებოდა, რაც ქვეყნის სტაბილურ განვითარებას მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნიდა. ამ ტერიტორიაზე მხოლოდ ოსები არ ცხოვრობდნენ, აქ დიდი რაოდენობით იყო ქართული მოსახლეობა და სხვა ეროვნების ადამიანებიც. საქართველოს ტერიტორიაზე იქ მცხოვრებ ქართველს აღარაფერს ეკითხებოდნენ და მის სახლს პირდაპირ რუსეთის ტერიტორიას უერთებდნენ, ეს უკვე უსამართლობის ყოველგვარ ზღვარს სცილდებოდა.

სწორედ ასეთმა ვითარებამ გამოიწვია სამხედრო მმართველობის მხრიდან სასტიკი, თუმცა ასე თუ ისე სამართლიანი, ანგარიშწორების იდეა. ხარვეზი ყველა გეგმას აქვს და იდეალურობაზე პრეტენზია

ვერც ამ გადაწყვეტილებას ექნებოდა, თუმცა საჭირო იყო ისეთი ზომების მიღება, რომლის შემდეგაც აჯანყება აღარ განმეორდებოდა და ქვეყნის ამ რეგიონში სტაბილური განვითარების შესაძლებლობა შეიქმნებოდა. ქართველ გლეხობას აქ მუდმივი ბრძოლა უხდებოდა ბოლო პერიოდში, რადგან აჯანყებული ოსების ბანდები არბევდნენ მათ სახლ-კარს და ძარცვავდნენ. ამ პრობლემის შესახებ არაერთხელ იყო დასმული საკითხი კრებებზე, მაგრამ მსგავსი ღმობიერი მიდგომებით საკითხის გადაწყვეტა ვერ ხერხდებოდა, საჭირო იყო გადამჭრელი ზომების მიღება.

11 ივნისს გაიმართა საველე შტაბის სხდომა, სადაც განიხილეს სწორედ ეს საკითხი, თუ რა დოზით უნდა გამოეჩინათ სიმკაცრე აჯანყებულთა მიმართ. ამ საკითხზე კვინიტაძისა და სახალხო გვარდიის მეთაურების შეხედულებები მკვეთრად განსხვავდებოდა. სახელმწიფო თავდაცვის საბჭოში თავდაპირველად მიღებული იყო გადაწყვეტილება ოსური სოფლების დაწვის შესახებ, რომელიც კვინიტაძის აზრით ზედმეტი იყო. მისი თქმით ყველა ბრძოლას ისედაც ხანძარი მოსდევს დასახლებულ ადგილებში, ხოლო დამატებით ცეცხლის გაჩენა კარგ შედეგს არ გამოიწვევდა. კვინიტაძის მიდგომა, როგორც ჩანს, იყო ტერიტორიის გაწმენდა შეიარაღებული ბანდებისგან, მაგრამ სხვა სადამსჯელო ღონისძიებების ჩატარებას ის არ ემხრობოდა. მისმა ბრძოლამ, რომ სოფლები

არ დაეწვათ, თავდაპირველად შედეგი გამოიღო და უარი თქვეს ამ გადაწყვეტილებაზე, მაგრამ სახალხო გვარდიის შტაბი დარწმუნებული იყო თავისი გადაწყვეტილების სისწორეში და საკუთარ ბატალიონებს მაინც მისცა ბრძანება სახლების გადანჯის (კვინიტაძე 1998: 234).

საჭიროა მოვახდინოთ ვალიკო ჯუღელის შეხედულების ციტირება ამ საკითხზე, რაც საშუალებას მოგვცემს უფრო კარგად დავინახოთ, თუ როგორი დამოკიდებულება არსებობდა იმ პერიოდში სახალხო გვარდიაში და, სავარაუდოდ, მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილშიც: „მოღალატეები აუცილებლად უნდა დაისაჯონ. სხვა გზა არ არის. სწორედ ესაა უბედურება“ (ჯუღელი 1920: 229). აჯანყებულების დასჯის სურვილი, ალბათ, სახელმწიფოს მმართველ წრეებშიც და რეგულარული არმიის ნაწილებშიც გააჩნდათ და ეს გასაკვირი არცაა, მაგრამ აქ დგება საკითხი საჭიროებაზე, უნდა დაეწვათ თუ არა აჯანყებულთა სახლები. საბრძოლო მოქმედებების დროს. ჯუღელი თავის მოგონებებში წერს:

„სიმშვიდე არ არის! ყველგან იწვის ოსური სოფლები. ცუდი გადაწყვეტაა, მაგრამ სხვა გზა არაა. ჩვენ ვერ შევძელით გვეპოვა! და არავის შეეძლო მისი ნახვა! ან უნდა ჩაგვეხშო აჯანყება და გადაგვერჩინა ჩვენი დემოკრატია, ან დაგვე-

ღუპა დემოკრატია და მიგვეცა ზეიმის საშუალება სისხლიანი ვანდებისათვის. ჩვენ უყოყმანოდ მივიღეთ არჩევანი! ჩვენ უკვე დავიღალეთ სიტყვებით, დაპირებებით, თხოვნებით. ჩვენ უკვე ორჯერ მოვიქეციით რბილად, ჰუმანურად და კეთილშობილურად. ჩვენ ძალიან გულმონწყალენი ვიყავით და მაშინ არ იყო სისასტიკე, თითქმის არცერთი დახვრეტა არ ყოფილა. არცერთი სახლი არ დაინვა!... უნდა გავხდეთ სასტიკები უმაღლესი გულმონწყალების სახელით“ (ჯუღელი 1920: 230).

მემუარები, როგორც ყოველთვის, სუბიექტურია, მაგრამ რეალობის ნახვაც შეიძლება. ის შეფასებები, რაც ჯუღელს აქვს გაკეთებული, გარკვეულწილად ასახავდა მაშინდელი საზოგადოების ნაწილის აზრსაც, ბევრი იქნებოდა დაღლილი გაუთავებელი აჯანყებებით, მითუმეტეს, რომ არც ისე უსისხლოდ ჩაიარა წინა აჯანყებებმა და ოსების მხრიდან ძარცვა-რბევის შემდეგ მიღებული ზარალიც დიდი იყო როგორც სოფლებში, ისე ცხივნალში. როდესაც ჯუღელი საუბრობს, რომ უყოყმანოდ მიიღეს გადაწყვეტილება აჯანყების ასეთი გზით ჩახშობაზე, აქ საუბარი შეიძლება იყო მხოლოდ სახალხო გვარდიაზე, რადგან ჩვენ ვნახეთ, რომ კვინიტაძე ამის წინააღმდეგი იყო, ასევე წინააღმდეგი იქნებოდნენ სახელმწიფო თავდაცვის საბჭოში, რადგან კვინიტაძის იდეისკენ გადაიხარნენ ისინიც და

სახლების დაწვას არ ემხრობოდნენ.

სამართლიანობა მოითხოვს, ითქვას, რომ ქართული გვარდიის მხრიდან გამოჩენილი ასეთი სიმკაცრისა თუ სისასტიკისა, მათი გაკიცხვის საფუძველი არ არსებობს, მსგავსი ზომების მიღების უფლება აქვს ყველა სახელმწიფოს, რათა შეინარჩუნოს ტერიტორიული მთლიანობა და დაიცვას ყველა მოქალაქის ინტერესი და არ აპყვეს სხვა ქვეყნის მიერ ინსპირირებულ მოთხოვნებს, რომელიც ქვეყნის რღვევას და ანტისახელმწიფოებრივ გამოსვლებს იწვევს. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობას სრული უფლება ჰქონდა, სამხედრო გზით ჩაეხშო ოსური ბანდების ანტისახელმწიფოებრივი გამოსვლა და გამოიყენა კიდევაც ეს უფლება, ეს ახლოსაც არ ყოფილა გენოციდთან, როგორც შემდეგ ცდილობდნენ ოსი და რუსი ბოლშევიკები ამ მოვლენის წარმოჩენას, დასჯილი იყვნენ მხოლოდ აჯანყებულები, საქართველოს სხვა ტერიტორიაზე მცხოვრებ ოსებს კი არავინ არ შეხებია.

ქართული პრესის მიერ მოცემული ინფორმაციით აჯანყებულ ოსებს არ გააჩნდათ კარგად ორგანიზებული შეიარაღებული ძალები, ისინი აქცენტს რაოდენობაზე აკეთებდნენ და შეიარაღებულ ბანდებს ქმნიდნენ. სხვა გზა მათ არც გააჩნდათ, რუსეთის არმია ამ მიმართულებაზე ღიად ვერ ჩაებმებოდა სამარ ოპერაციებში საქართველოსთან, რის გამოც მათ

ერთადერთ გზად ბანდების შექმნა რჩებოდათ. სწორედ ამ ბანდების მიერ განხორციელდა ცხინვალის და დანარჩენი პუნქტების აღებაც. ქართული მხრიდან კი სახალხო გვარდია საკმაოდ გამოცდილი იყო და პროფესიონალი მეთაურობაც ჰყავდა. სწორედ ამიტომ საქართველოს არ გასჭირვებია შეემუშავებინა სამხედრო მოქმედებების სტრატეგია, რომელიც კარგად იქნებოდა ორგანიზებული.

სამხედრო მოვლენების აღსადგენად ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალება 1920 წლის ქართული პრესაა, სადაც ყოველდღიურად ქვეყნდებოდა გენერალური შტაბის ცნობები მოვლენების განვითარებაზე, აგრეთვე იწერებოდა სტატიები, სადაც ხდებოდა აჯანყების შეფასება, რუსების როლის განხილვა და აჯანყებულ ოსთა წინდაუხედაობაზე ხაზგასმა. ყურადრება მახვილდებოდა იმაზე, რომ რეალურად კონფლიქტი არ იყო ქართველებსა და ოსებს შორის წამოჭრილი და მის გაღვივებაში მთავარი როლი რუს ბოლშევიკებს მიუძღვოდათ, ოსების მოთხოვნებიც ხომ ყველაზე მეტად მათ აძლევდათ ხელს.

ინფორმაციის შესავსებად, რა თქმა უნდა, მემუარებიც კარგ წყაროს წარმოადგენს, მიუხედავად მათი სუბიექტურობისა, სხვა წყაროებთან შედარებითი ანალიზის გაკეთების შემდეგ უკვე საშუალება გვეძლევა, აღვადგინოთ აჯანყების ჩახშობის ყოველდღიური მოვლენები და ის შედეგები რომელიც მას მოჰყვა.

სამხედრო მოქმედებები იწყება 8 ივნისს ოსური ბანდების აქტიურობის შედეგად, რაც იმას ნიშნავს, რომ მთელი რიგი პოლიტიკური მოქმედებების მიუხედავად, რომელიც ოსებმა მოახდინეს ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ საქართველოსგან გამოსაყოფად და რუსეთთან შესაერთებლად, ქართულ მხარეს ძალისმიერი მეთოდებისთვის არ მიუმართავს და მხოლოდ მაშინ იწყებს სამხედრო შენაერთების გამოყენებას, რაც ოსური ბანდები აიღებენ ცხინვალს.

ოსურ ბანდებს შეიძლება ვერც გაეხედათ საბრძოლო მოქმედებების წამოწყება, რომ არა ჩრდილოეთ კავკასიიდან, ანუ რუსეთის ტერიტორიიდან გადმოსული დამხარე ძალები. ჩრდილოეთ კავკასიიდან გადმოსული სამხედრო ძალები და ოსური ბანდები 8 ივნისს იწყებენ სამხედრო მოქმედებას საქართველოს რესპუბლიკის შეიარაღებული ნაწილების წინააღმდეგ. ამ დროს აჯანყებულთა ნაწილები მრავალრიცხოვანი იყო, რითიც მათ ისარგებლეს, ორივე მხრიდან შემოუარეს ქართულ ფლანგს და აიღეს ცხინვალი (ერთობა №127 1920: 2; ერთობა №128 1920: 2).

ცხინვალის დაკარგვას თან ახლდა კიდევ ერთი სამწუხარო ფაქტი: ცხინვალის დაცვის ხელმძღვანელი კაპიტანი ჩხეიძე იყო, რომელსაც გვარდიელთა ორი ბატალიონი ებარა. გვარდიელთა ბატალიონები გამაგრებულნი იყვნენ ცხინვალთან და როკის მიმართულებას აკონტროლებდნენ. უნდა მომხდარიყო

ამ ორი ბატალიონის ჩანაცვლება სხვა ბატალიონებით, მაგრამ ვერ მოხერხდა დაცვის უზრუნველყოფა, რის გამოც ჩასანაცვლებლად მოსული ბატალიონებიც და ადგილზე მყოფნიც ოსების მიერ დატყვევებულნი აღმოჩნდნენ. სამწუხაროდ, კაპიტანმა ჩხეიძემ მათი დახმარება ველარ შეძლო, რადგან დამხმარე ბატალიონები არ არსებობდა. შედეგად ოსურმა ბანდებმა აიღეს ცხინვალიც და გვარდიელებიც ჩაიგდეს ტყვედ, რომელთა განთავისუფლებაც დაახლოებით ერთი თვის შემდეგ მოხდა (კვინიტაძე 1998: 230-231).

ქართული მხრიდან იგზავნება მზვერავთა ჯგუფები, რომლებიც აქტიურად იყვნენ ჩაბმულნი მთელი სამხედრო მოქმედებების დროს. გენერალური შტაბის 10 ივნისის ინფორმაციით ცხინვალთან კვლავ სროლაა, ხოლო ოსური ბანდები ადგილობრივ ქართველ მოსახლეობას ართმევს სურსათ-სანოვარს და მიმდინარეობს ყაჩაღობა (ერთობა №129 1920: 2).

ყურადღებას გავამახვილებთ იმ ფაქტზე, რომ ოსური ბანდები მხოლოდ ქართულ მოსახლეობას ძარცვავენ და არა ოსურ მოსახლეობასაც, რაც მეტყველებს იმაზე, რომ ისინი ტიპური ბანდები არ იყვნენ, რომლებიც ყველას ძარცვავდნენ, ისინი ეთნიკური ნიშნით არჩევდნენ ქართველებს. ამით იმის თქმა გვიწევდა, რომ ეთნიკური ნიშნით ჩაგვრა აჯანყებული ოსების მხრიდან ხდებოდა, ხოლო ქართველებს, კიდევ გავიმეორებთ, საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრები

სხვა ოსებისთვის ხელი არ უხლიათ, შესაბამისად, ქართველების მხრიდან ოსებისთვის გენოციდის მოწყობაზე საუბარი მხოლოდ პოლიტიკური დემაგოგიაა, რაც, პირველ რიგში, რუს ბოლშევიკებს აწყობდათ და დღესაც რუსეთის ინტერესებში შედის.

11 ივნისს გორში გაიმართა საველე შტაბის კრება, სადაც დადგინდა სამოქმედო სტრატეგია, რომლის მიზანიც აჯანყებულთაგან შიდა ქართლის აღნიშნული ტერიტორიის განმენდა იყო. გაზეთ ერთობის №130-ის ცნობით, პარალელურად ხდებოდა მზვერავთა მოქმედებები საქართველოს მხრიდან, რაც ქართულ არმიას უკეთ მომზადების საშუალებას აძლევდა.

ვალეკო ჯუღელი მოგონებებში ერთ სიმბოლურ დამთხვევას აღნიშნავს: 12 მაისს დაიწყო ქართველთა შეტევა წითელ ხიდზე ბოლშევიკური აზერბაიჯანის წინააღმდეგ, ხოლო 12 ივნისს უნდა დაწყებულიყო იერიში, რომლის მთავარი მიზანიც ცხინვალის აღება იყო. ქართული გვარდიის მთავარი უპირატესობა აჯანყებულების წინააღმდეგ ის იყო, რომ გვარდია, მიუხედავად იმისა, რომ არ წარმოადგენდა რეგულარულ არმიას, მაინც საკმაოდ გამოცდილი იყო ბრძოლებში და მეთაურობაც საკმაოდ გამოცდილი და მაღალი დონისა ჰყავდა, ოსური ბანდები კი სახელდახელოდ შეიარაღებული გამოუცდელი მეომრები იყვნენ, მათ მხოლოდ ძარცვასა და ყაჩაღობაში ჰქონდათ გამოცდილება, ხოლო გამოცდილ გვარდიასთან მათ წინაა-

ღმდეგობის განევა უკვე უჭირდათ.

მარჯვენა ფლანგმა შეტევა 12 ივნისს დაიწყო ვალიკო ჯუღელისა და ალექსანდრე დგებუაძის ხელმძღვანელობით, რომელთაც გურულთა ბატალიონი ახლდათ. მარჯვენა ფლანგიდან შეტევის შემდეგ მოხდა კობიანტის სიმაღლის დაკავება, ასევე ვანათის სიმაგრის აღებაც შეძლო ქართულმა ნაწილებმა. იმის გამო, რომ მტერი საკმაოდ სუსტ წინააღმდეგობას უწევდა ქართულ გვარდიელებს, მარჯვენა კოლონამ დაიკავა ორტევი და საკმაოდ ადვილად მიიწევდა წინ. ჯუღელის ინფორმაციით კი ოსების უკან დახევა საკმაოდ დაუგეგმავი იყო და უწესრიგოდ ტოვებდნენ პოზიციებს.

ცხინვალისკენ წინსვლა ქართულ ჯარს არ გასძნელებია და გზაზე სერიოზული წინააღმდეგობაც არ შეხვდა. იყო, რა თქმა უნდა, შეტაკებები, მაგრამ გვარდიას დანაკარგი, ფაქტობრივად, არ ჰქონია. პოზიციების აღებასთან ერთად ხდებოდა იმ სამხედრო შეიარაღების ხელში ჩაგდებაც, რომელსაც ოსური ბანდები ადგილზე ტოვებდნენ უკანდახევისას, ასე მოხდა რამდენიმე ტყვიამფრქვევის ხელში ჩაგდებაც. დაღუპულთა და დაჭრილთა რაოდენობა მთლიანად 8-10 კაცზე მეტი არ ყოფილა (კვინიტაძე 1998: 235).

ყოველი ახალი პოზიციის დაკავებას თან ხანძარი მოჰყვებოდა, როგორც ეს სახალხო გვარდიის შტაბში გადაწყვიტეს. აღებული სოფლები იწვოდა, ეს კი ქა-

რთველთა წინსვლას ნიშნავდა. ამას ადასტურებენ გიორგი კვინიტაძეც და ვალიკო ჯუღელიც.

ბრძოლა ქართველთა ისეთი უპირატესობით წარიმართა, რომ ცხინვალის შეტევის პირველსავე დღეს, 12 ივნისს იქნა აღებული. იქ მყოფ ოს აჯანყებულებს, ფაქტობრივად, წინააღმდეგობა არც გაუწევიათ, ისე გაიქცნენ ქალაქიდან. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გვარდიელებს ნაბრძანები ჰქონდათ, თვითონ ქალაქში არ შესულიყვნენ, ამიტომ ქალაქს შემოუარეს და სიმაღლე დაიკავეს.

დაზვერვის შემდეგ ჩანდა, რომ ქალაქი დაცარიელებული იყო. ამ ფაქტის გადასამოწმებლად გენერალი კვინიტაძე და კაპიტანი ბერელაშვილი შევიდნენ ცხინვალში, რათა თავად დარწმუნებულიყვნენ, რომ აჯანყებულებს უკვე დატოვებული ჰქონდათ ცხინვალი. იქ შესულებს ქართველ გვარდიელთა მცირე რაოდენობა უკვე შესული დახვდათ, რომლებიც დახლებს ძარცვავდნენ, თუმცა ამ ფაქტის აღკვეთა დროულადვე მოხერხდა, აგრეთვე დროულად გაიცა ბრძანება, რომ სხვა სამხედრო ნაწილებს, რომლებიც ქალაქში შემოსვლას აპირებდნენ, დაეტოვებინათ ტერიტორია. მიზანი ჯარისკაცთაგან ძარცვის თავიდან აცილება იყო, ზედმეტი არეულობა აღარავის სჭირდებოდა, საჭირო იყო პრობლემის დროული გადაწყვეტა.

ცხინვალის აღება, რა თქმა უნდა, ცენტრალური კოლონების მიერ მოხდა ისე, როგორც დაგეგმილი

იყო. მცირე ხნის შემდეგ ცხინვალს მარჯვენა ფლანგიც შეუერთდა.

ცხინვალში, ერთ-ერთ სახლში მოენყო დროებითი შტაბი, სადაც შემდგომი დღეების გეგმები უნდა განეხილათ. სწრაფი და იოლი წინსვლის შემდეგ კვინიტაძე საჭიროდ აღარ მიიჩნევდა მის მუდმივ ყოფნას ფრონტის ხაზზე, ქვეყანაში არსებული რთული ვითარების გამო კი მისი თბილისში ყოფნაც საჭირო იყო. ამ მიზეზით გადაწყდა, ხელმძღვანელობა გენერალი კონიაშვილისათვის გადაეხარებინა, რაც ასეც მოხდა.

12 ივნისი საკმაოდ დატვირთული აღმოჩნდა მოვლენებით. ფაქტობრივად, ამ დღეს გადაწყდა შემდგომი ბრძოლების ბედიც, ალებულ იქნა მნიშვნელოვანი პოზიციები, თუმცა ადგილი ჰქონდა გარკვეულ გაუგებრობასაც, რაც ჯარის არასაკმარისი რაოდენობით იყო გამოწვეული. კერძოდ, საუბარია დეზინფორმაციაზე, რომელიც 12 ივნისს გავრცელდა. კვინიტაძეს, რომელიც გორში ბრუნდებოდა კაპიტან ბერელაშვილთან ერთად, ტყვიავთან ხალხი შემოხვდათ, რომლებიც გამორბოდნენ იმის შიშით, რომ ოსები დაესხნენ თავს. ამ ვარაუდს ისიც ამაგრებდა, რომ სროლის ხმა ისმოდა და გაჩნდა ეჭვი, რომ ოსების მიერ პოზიციების ადვილად დათმობის მიზეზი შეიძლება სამხედრო ხრიკი ყოფილიყო, ანუ ქართული გვარდია პერიოდული უკანდახევებით სიღრმეში შეიტყუეს, თვითონ კი ძირითადი ნაწილებით ზურგიდან მოუარეს და გორისკენ

მიმავალი გზა ჩაუკეტეს. რასაკვირველია, ეს ვერსია საკმაოდ საეჭვო იყო, მაგრამ ყვირილით გამოქცეული ხალხი და სროლის ხმა სხვა ვერსიას არ აჩენდა.

კვინიტაძემ სასწრაფო ზომების მიღება გადაწყვიტა, რათა დროულად მომხდარიყო მტრის შეჩერება და ახლო მდებარე სოფელში მყოფ გვარდიელთა საგუშაგოს პოზიციების გამაგრება უბრძანა, თვითონ კი ცხინვალში ჩავიდა. ცხინვალიდან ჯუღელი გვარდიელთა სამხედრო მანქანებით წავიდა მტრის შესაჩერებლად, ხოლო ჯიბო ყანჩელს დაევალა არტილერიით პოზიციების გამაგრება. სატელეფონო საუბრის შემდეგ გაირკვა, რომ გორში სინყნარე იყო და აჯანყებული ოსები არ გამოჩენილან.

ვითარების საბოლოოდ გარკვევის შემდეგ ცნობილი გახდა, რომ ეს ცრუ ინფორმაცია იყო და ოსების მიერ ზურგიდან შემოვლა არ ყოფილა. საქმე იმაში იყო, რომ მეჯვრისხევიდან ცხენოსანთა რაზმი გაიგზავნა ტერიტორიის დასაზვერად, ხოლო მათ თავზე ყავისფერი ფაფახები ეხურათ, როგორც ეს ოსებს სჩვევიათ, ამიტომ შეშინებულმა მოსახლეობამ ისინი ოსებად მიიღო. მათი ქართულად მოწოდებაც, რომ შეჩერებულიყვნენ და არ გაქცეულიყვნენ არავის გაკვირვებია, რადგან ოსები ქართულს ჩვეულებრივად ფლობდნენ, ხოლო გასროლა ჰაერში მომხდარა იმ მიზეზით, რომ ხალხი შეეჩერებინათ, რამაც საწინააღმდეგო შედეგი გამოიღო. ეს ვითარება აღწერილია ჯუღელის და კვი-

ნიტაძის მოგონებებშიც.

მართალია, კვინიტაძის ატეხილ ამ განგაშს საკმაოდ დიდი გაუგებრობა და ჯარის ტყუილი გადასროლა მოჰყვა, მაგრამ რეალური საფრთხის შემთხვევაში ასეთ სწრაფ რეაგირებას შეიძლება გადამწყვეტი როლი ეთამაშა მოვლენების მსვლელობაში, ამიტომ გამართლებულად უნდა მივიჩნიოთ კვინიტაძის ასეთი რეაქცია ამ ფაქტზე.

13 ივნისს უნდა გაგრძელებულიყო ახალი პოზიციების დაკავება, მხოლოდ ცხინვალის დაბრუნების შემდეგ აჯანყებული ოსები ფარ-ხმალს არ დაყრიდნენ. მარჯვენა კოლონა გაძლიერებული იყო ჯიბო ყანჩელის სამთო ბატარეით. მარცხენა კოლონასაც წინ უნდა წაენია და ქურთა უნდა აედოთ. მარჯვენა კოლონას სიღრმიდან შემოვლა და გუბებისის ხეობაზე გასვლა დაევალა. 13 ივნისის მოქმედებები იყო სამზადისი აჯანყებულებისათვის მთავარი დარტყმის მისაყენებლად, რადგან შემდეგ დღეს დაგეგმილი იყო აჯანყების კერის, ჯავის, აღება. ამინდიც კარგი იყო და ჯარის სწრაფ გადაადგილებას ხელს უწყობდა. პოზიციების წინ წაწევისთან ერთად იზრდება აჯანყებულთა სახლების დაწვის რიცხვიც, მაგრამ იმისათვის, რომ მტერი სამაგალითოდ დასჯილიყო, ეს საუკეთესო საშუალებად მიაჩნდათ.

მარჯვენა კოლონას გარკვეული სირთულეებიც შეხვდა, აჯანყებულებს მაღლობი ეჭირათ და კარგად

იყვნენ გამაგრებულები, მაგრამ გვარდიელთა გამუდმებული შეტევის შემდეგ ოსებს მაინც მოუხდათ პოზიციების დათმობა. ამას თან დაერთო ცივი და წვიმიანი ღამე (ჯუღელი 1920: 231).

საკმაოდ რთული და მოვლენებით დატვირთული აღმოჩნდა 14 ივნისიც. მარჯვენა კოლონამ განაგრძო წინსვლა. როგორც ვ. ჯუღელი აღნიშნავს, საკმაოდ კარგად მოქმედებდნენ გურული მზვერავები, რომელთა რაოდენობაც მხოლოდ 16 იყო. მათი წყალობით მოხდა კოლონის გუბებისზე გასვლა, რაც საკმაოდ წინსვლას ნიშნავდა. დაიკავეს ასევე სოფელი ჩიმასი და მისი მიმდებარე ტერიტორია. ჯუღელი და დგებუაძე შემტევ ასეულთან ერთად იმყოფებოდნენ ფრონტის ხაზზე და ამხნევებდნენ ჯარისკაცებს. მარჯვენა კოლონის ძირითადი ამოცანები წარმატებით იყო შესრულებული, მისი მოქმედების არეალი განთავისუფლებული იყო აჯანყებულთა ბანდებისგან, ხელთ იგდეს კიდევ 2 ტყვიამფრქვევიც. ჯუღელის აღწერით, ოსები „გარბოდნენ ირემზე სწრაფად, გარბოდნენ ისე სწრაფად, როგორც კურდღელი გარბის არწივისგან“. შეფასება შეიძლება გადამეტებული იყოს, მაგრამ ფაქტია, რომ ოსები არ იყვნენ რეალურად მზად აჯანყებისთვის და აყვნენ რუსი ბოლშევიკების წაქეზებას, ხოლო მათგან რეალური დახმარების არ ქონის გამო უკვე სერიოზული წინააღმდეგობის გაწევა აღარ შეეძლოთ. ბანდებს, რა თქმა უნდა, არ გააჩნდათ კარგად მომზადე-

ბული სამხედრო სტრატეგია, შესაბამისად, არც უკან დახევა ექნებოდათ გათვალისწინებული, რაც გახდა მათი მწყობრის გარეშე უკან დახევის, ფაქტობრივად გაქცევის მიზეზი.

14 ივნისს მთავარი მოვლენები მარცხენა კოლონაზე იყო დამოკიდებული, რომელსაც ნიკოლოზ გედევანიშვილი ხელმძღვანელობდა. გენერალური შტაბის ცნობით, 14 ივნისს ხდება აჯანყებულთა განდევნა მათ მიერ დაკავებული ტერიტორიებიდან, რაც მთავარია, ასევე ხდება ჯავის ხეობის დაკავება, რომელსაც ჯუღელი აჯანყებულთა გულს უწოდებს. ქართული გვარდია ჯავის აღებით არ ჩერდება და კვლავ გრძელდება ოსებთან ბრძოლა, რომელთაც როკის უღელტეხილისკენ სდევნიან, ეს უკვე ნიშნავს, რომ დემოკრატიული რესპუბლიკის გამარჯვებას აჯანყებულებზე ხელს ველარაფერი შეუშლიდა, ყველა ძირითადი და მეორეხარისხოვანი პოზიციებიც დაკავებული იყო, მტერი უკვე ჩრდილო კავკასიაში გარბოდა.

გენერალი კონიაშვილი ჯავაში ყოფნის დროს გვარდიის მთავარ შტაბს ატყობინებს: „დღეს ჩვენ დავიკავეთ ხვცე ჩხივის ხაზი. ჩვენი წინსვლა იყო ნელი, რადგან ვესროდით თხემებს და სიმაღლეებს, რომლებიც ბანდას ეჭირათ“ (ერთობა №133 1920: 2).

პოლკოვნიკ ინწკირველის ცნობით, შეტაკებების შემდეგ ოსებში პანიკაა, რადგან აჯანყებულები ძალიან დაზარალდნენ. მათ დაჭრილები და დაღუპუ-

ლები ცხენებით და ურმებით მიჰყავთ. ისინი ტოვებდნენ პოზიციებს და ძლიერი სროლით იხევდნენ უკან, თუმცა ქართველთა მხრიდან ამას ზარალი არ მოჰყოლია (ერთობა №133 1920: 2).

15 ივნისს მარჯვენა კოლონაც შეუერთდა ჯავას. ჯუღელის თქმით, ირგვლივ ყველაფერი ცეცხლის ალში იყო გახვეული. ამ დღესვე მოწვეულ იქნა იქ არსებული სამხედრო ნაწილების მეთაურები, შტაბის წევრები და გვარდიელების წარმომადგენლები, რადგან მიზანი მიღწეული იყო და აჯანყებულებისგან განთავისუფლდა საქართველოს ეს ტერიტორია, უკვე ზედმეტი იყო ხანძრების მოწყობა, ეს უკვე ქართველთა ზარალი იქნებოდა და აღარანაირ შედეგს აღარ მოიტანდა გარდა პრობლემებისა. ამიტომ ერთხმად იქნა მიღებული გადაწყვეტილება, რომ დაეცვათ მკაცრი დისციპლინა და კონტროლზე აეყვანათ გვარდიელები, აღარ უნდა მომხდარიყო აღარც ერთი სახლის დაწვა და მარადიურობის ფაქტებიც უნდა აღკვეთილიყო. საბრძოლო ოპერაციები დასასრულს უახლოვდებოდა და საქართველოსთვის ყველაფერი წარმატებით სრულდებოდა.

თავის მოგონებებში ჯუღელი წერს, რომ როდესაც მიიღეს გადაწყვეტილება შეეწყვიტათ ხანძრები მას გულზე მოეშვა, რადგან მიუხედავად იმისა, რომ მომხრე იყო აჯანყებულები სამაგალითოდ დაესაჯათ, ეს მას სიამოვნებას არ ანიჭებდა და მხოლოდ აუცილებ-

ლობიდან გამომდინარე მოქმედებდა ასე.

გენერალური შტაბის 16 ივნისის ინფორმაციით როკის მიმართულებით სამხედრო მოქმედებები კვლავ გრძელდება, რაც, როგორც ჩანს, გამოწვეულია დარჩენილი აჯანყებულებისგან ტერიტორიის განმენდით. საჭირო იყო, ბოლო მოეღოთ აჯანყებისათვის, რათა ოპერაცია წარმატებით დასრულებულიყო. ამ დავალებას გვარდიელები წარმატებით ართმევდნენ თავს, მიუხედავად იმისა, რომ კვინიტაძე მათ უდისციპლინოებად აფასებს.

დარჩენილი აჯანყებულებისგან ტერიტორიის განმენდა დროს მოითხოვდა, ისინი გარბოდნენ, მაგრამ საქართველოს ტერიტორიის დატოვებას არ ჩქარობდნენ. გორიდან ცხინვალისკენ წინსვლა და მისი აღება ერთ დღეში მოხერხდა, თუმცა როკის მხარეში დარჩენილი წვრილი ნაწილების დაშოშმინება ცოტა მეტ დროს მოითხოვდა. 18 ივნისსაც აქ სამხედრო მოქმედებები გრძელდებოდა და მიმდინარეობდა სოფლების დაკავება. იმავე დღეს გვარდიელებმა დაიკავეს სოფელი კოშკი და სოფელი წარითი და განაგრძეს მტრის დევნა, რომელმაც მდინარე ლიახვზე მდებარე ხიდი დააბიანა, რათა მდევრებისთვის შეეშალა ხელი (ერთობა №136 1920: 2; ერთობა №137 1920: 2).

20 ივნისს აღებულ იქნა სოფელი როკი და გვარდიელებმა ხელთ იგდეს 2 ტყვიამფრქვევი. ამ დღესვე დაკავებულ იქნა სოფელი ჩასავალი. საჭიროებას

მოითხოვდა ასევე ოპერაციის ჩატარება ონის მიმართულებით, რადგან, როდესაც ოსებმა აჯანყება დაიწყეს და როკის უღელტეხილი დაიკავეს, მაშინ მათ ონის მიმართულებითაც დაიწყეს შეტევების მიტანა. ონის რაზმები შეტევას უძლებდნენ, მაგრამ დამხმარე ჯარსაც ითხოვდნენ, ისინი საბოლოოდ მარტო ვერ გაუმკლავდებოდნენ აჯანყებულებს. მათი მოთხოვნის მიუხედავად, კვინიტაძეს იქ დამხმარე ჯარი თავიდანვე არ გაუგზავნია და მხოლოდ როკის მიმართულების აღების შემდეგ გადაწყდა ონთან სამხედრო ოპერაციის ჩატარება.

კვინიტაძე თავის გადაწყვეტილებას ასე ხსნის: „შეუძლებელია ყველგან ძლიერი იყო, თუ ამას ცდილობ, აუცილებლად საპირისპირო შედეგს ღებულობ: ყველგან სუსტი იქნები“ (კვინიტაძე 1998: 240). ეს იმას ნიშნავს, რომ კვინიტაძის განკარგულების ქვეშ მყოფ გვარდიელთა რაოდენობა არც ისე მრავალრიცხოვანი იყო, რომ ფრონტის ყველა ხაზი გაემაგრებინა. გადაწყდა ჯერ მთავარი ობიექტების დაკავება, რაც ონის მიმართულებით მყოფ ოსებსაც შეასუსტებდა, რადგან მათ ცენტრიდან დახმარების იმედი მოეხსნებოდათ და ფსიქოლოგიურ წნეხშიც მოექცეოდნენ.

20 ივნისს ონის მიმართულებით გაიგზავნა არტილერია და ერთი ბატალიონი პოლკოვნიკ ინჯირველის ხელმძღვანელობით. ეს სავსებით საკმარისი აღმოჩნდა, რომ ამ მიმართულებითაც აღმოფხვრი-

ლიყო პრობლემა.

საბოლოოდ 20 ივნისს კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი დღე გადაიტანა ქართულმა გვარდიამ და ონის მმართველებით არსებული საფრთხეც მოისპო (ერთობა № 138 1920: 2).

შემდეგი ნაბიჯი უკვე როკის უღელტეხილის დაკავება იყო. ეს ქმედება მკვეთრად გაამყარებდა საქართველოს პოზიციებს ჩრდილოეთის საზღვარზე. 21 ივნისს გადაიდგა ეს ნაბიჯიც, სამხედრო მოქმედებების შემდეგ დემოკრატიული რესპუბლიკის გვარდიამ დაიკავა როკის უღელტეხილი, ხოლო ბრძოლის შემდეგ ხელთ იგდო ერთი ტყვიამფრქვევი (ერთობა №139 1920: 2).

ჯუღელის მოგონებებში შემონახულია სოფელ როკის აღწერა: „დიდი, ჭუჭყიანი მთის სოფელი. ჩვენი ბოლო სოფელი ჩრდილოეთით! ყველა სახლს აქვს მაღალი, ძველი კოშკი, მაგრამ მან ვერავინ ვერ დაიკვა“ (ჯუღელი 1920: 237).

სოფელი როკიც და მიმდებარე სოფლებიც ოსებისგან დაცარიელდა, იქ მყოფი მოსახლეობა ან ტყეში გაიხიზნა, ან გაიქცა მთებში. სოფელი როკი ბრძოლით იქნა აღებული, რადგან იქ ოსური ბანდები იყვნენ გამაგრებულნი, სწორედ ამიტომ სოფელში ყოფნას მოსახლეობა ერიდებოდა.

21 ივნისს გენშტაბი ახალ ცნობას ავრცელებს, რომ როკის უღელტეხილის დაკავების შემდეგ ყველა

სოფელი გაიწმინდა ბანდებისაგან და საქართველოს ტერიტორია განთავისუფლდა აჯანყებულთა მოქმედებებისგან (საქართველოს რესპუბლიკა №138 1920: 2).

პოზიციების გამყარების მიზნით 22 ივნისს ხდება როკისა და მიმდებარე უღელტეხილების დაკავება და გამაგრება (ერთობა №140 1920: 2), ამით გაქცეულ ბანდებს გზა მოეჭრათ უკან დასაბრუნებლად, გარკვეული პერიოდით მაინც.

ფაქტობრივად, ამით დამთავრდა მთლიანი ოპერაცია, რომელიც აჯანყებულთაგან შიდა ქართლის ამ ტერიტორიის განთავისუფლებას ითვალისწინებდა. ეს იყო ერთ-ერთი ყველაზე უსისხლო ომი დემოკრატიული საქართველოს ისტორიაში, მოკლული გვარდიელების რაოდენობა სულ რამდენიმე იყო, დაჭრილებისა კი - ოცამდე. იმავე პერიოდში ბოლშევიკურ აზრბაიჯანთან შეტაკებებში 50-მდე ადამიანი დაიღუპა, 250-მდე კი დაიჭრა (ჯუღელი 1920: 240). ასე წარმატებით ჩატარებული ოპერაცია სტიმულსაც მისცემდა გვარდიელებს მომავალი ბრძოლებისთვის. ოსებმაც მწარე გაკვეთილი მიიღეს, თუ რა შეიძლება მოჰყვეს, როდესაც მსგავს ავანტიურას წამოიწყებ, რომლის განხორციელების არც რეალური მიზეზი და არც საშუალება არ არსებობს, როდესაც სხვა ქვეყნის მიზნებს ეწირება შენი ხალხი და შედეგად მხოლოდ დამარცხებული რჩები, მათგან კი არანაირი დახმარება არ ჩანს.

ქართული პრესის მასალებით შესაძლებლობა

მოგვეცა აღგვედგინა სამხედრო მოვლენების ყოველდღიური მსვლელობა და სამხედრო შენაერთების ძალთა ბალანსის დადგენა. ასევე გამოიკვეთა გიორგი კვინიტაძის, როგორც სამხედრო ოპერაციის ხელმძღვანელის როლი, განსხვავებით იმ დამკვიდრებული მოსაზრებისგან, თითქოს ვალიკო ჯუღელი ხელმძღვანელობდა აჯანყების ჩახშობას. იმ შემთხვევაში, როდესაც კვინიტაძე საბრძოლო ფრონტზე არ იმყოფებოდა, ხელმძღვანელობა გენერალ კონიაშვილს ებარა, აქედან გამომდინარე ჯუღელს საერთო ხელმძღვანელის ფუნქცია არ დაკისრებია, თუმცა აქტიურად ხელმძღვანელობდა მარჯვენა კოლონას და იღებდა მონაწილეობას სამხედრო კრებებში.

აჯანყების მოვლენებს შეფასებები ეძლეოდა ქართულ პრესაში, ხდებოდა ვითარების მიმოხილვა და აჯანყების დაწყების მიზეზების ანალიზი, რაც მოსახლეობას საშუალებას აძლევდა, მიეღო დანვრილებითი ინფორმაცია ამ მოვლენებზე. სტატიების ხასიათში იგრძნობა, რომ ოსების მხრიდან აჯანყებებით უკვე მობეზრებულნი იყვნენ და კრიტიკას ცოტა მკაცრი ტონი ახლავს. ერთ-ერთი ასეთი სტატია დაიბეჭდა გაზეთ ერთობის 1920 წლის №129-ში, სადაც აღნიშნული იყო, რომ ოსებისთვის უკვე დამახასიათებელი იყო გამოსვლები საქართველოსთვის მძიმე პერიოდში. მიზეზად რუსეთში არსებული ბოლშევიზმი სახელდებოდა. სტატიაში ხაზგასმული იყო, რომ ამ მღელვარებებს

რუსების ავანტიურისტული ქმედებები იწვევდა. მსგავსი შეხედულების არსებობა ხელს უწყობდა, რომ კონფლიქტი არ ჩამოყალიბებულიყო ქართველებსა და ოსებს შორის, ანუ კონფლიქტს არ მიეღო ეთნიკური დაპირისპირების ხასიათი და შეფასებულიყო რეალურად, ანუ აჯანყებად, რომელიც ინსპირირებული იყო რუსეთის ავანტიურის შედეგად და მონაწილეობდა საქართველოში მცხოვრები ოსების მხოლოდ ნაწილი. აქ, რა თქმა უნდა, არ ივინყებდნენ რუსეთის ტერიტორიიდან აჯანყებულთათვის დამხმარე ბანდების გადმოსვლასაც და ამით 7 მაისის სამშვიდობო ხელშეკრულების მეექვსე მუხლის დარღვევას.

მოვიყვანთ ამონარიდს ამ სტატიიდან, რომელიც აჯანყების კარგ შეფასებას წარმოადგენს:

„თავისთავად ოსეთის უგუნური გამოსვლა ბოლოს და ბოლოს თვით ჯავის ხეობის გაბრიყვებულ მცხოვრებთ მოუტანს ზარალს. მუხანათს და ორგულს მიეზღვის ის, რაც დაიმსახურა. მაგრამ დაუსჯელი დარჩებიან ის პირდაპირი მომტყუებელნი, შემაცდენელნი, რომელნიც ამ ხალხს ცეცხლში ჩააგდებს, თვითონ კი საზღვარს გადაირბენენ და საბჭოთა რუსეთის თვალუწვდენელ ზღვაში გადაიკარგებიან“ (ერთობა №129 1920: 2).

ეს შეფასება ზუსტად ასახავდა განვითარებულ

მოვლენებს, რუსეთის ბოლშევიკებმა წამოიწყეს აჯანყება და შემდეგ ბედის ანაბარა მიატოვეს ისინი, ასევე ჩრდილოეთ კავკასიაში გარბოდნენ აჯანყების ხელმძღვანელებიც, როდესაც საქმე ცუდად მიდიოდა. თავად აჯანყებულებმა კი მწარე მაგალითი მიიღეს თურა შეიძლება მოჰყვეს მსგავს გამოსვლებს.

საყურადღებოა ასევე გაზეთ ერთობის 130-ე ნომერი, სადაც იმ მდგომარეობაზეა საუბარი, რომელშიც ოსები ცხოვრობდნენ საქართველოში. ხაზგასმა ხდება იმაზე, რომ ოსებს ორი წლის განმავლობაში არც ერთი ჯარისკაცი არ გამოუყვანიათ შეიარაღებული დაპირისპირებების დროს საქართველოს სასარგებლოდ (აქ არ არის საუბარი იმ ოსებზე, რომლებიც თავისი ნებით მიდიოდნენ ქართულ არმიაში, ან სწავლობდნენ კადეტთა სასწავლებელში სამხედრო კარიერის გასაგრძელებლად) და არც გადასახადები გადაუხდიათ. აქ საუბარია იმ მოქალაქეობრივი მოვალეობების შეხსენებაზე, რომელიც ყველა მოქალაქეს უნდა გააჩნდეს სახელმწიფოს წინაშე, საუბარია იმ პრივილეგიებზე, რომლებიც ოსებს გააჩნდათ და მიუხედავად ამისა, ისინი მაინც ადვილად წამოეგნენ ამ ავანტიურას, რომელიც საქართველოს წინააღმდეგ იყო მიმართული და არა ოსების თვითგამორკვევისკენ.

„დღეს რესპუბლიკამ უნდა თქვას – კმარა! და მთელი თავისი სიძლიერით უნდა შეაგნებინოს

თავაშვებულ ბრბოებს, თურას ნიშნავს რესპუბლიკური წესრიგის დაცვა და მოქალაქის ელემენტარული მოვალეობის ასრულების საჭიროება... ის მკაცრი ზომები, რომელსაც ჩვენი რესპუბლიკა იძულებული ხდება მიმართოს მესამეთ აჯანყებულ ოსეთის რაიონის ასალაგმავათ, იქნება წმინდა თავდაცვითი აქტი ჩრდილოეთიდან შემოჭრილი მტრის წინააღმდეგ, ეს იქნება მოძალადეებთან და მტარვალეებთან ბრძოლა ადგილობრივ მცხოვრებთა დასაცავათ, რესპუბლიკის და დემოკრატიის დასახსნელად" (ერთობა №130 1920: 2).

ამ სტატიების უფრო ღრმად განხილვას აღარ გავაგრძლებთ, რადგან საერთო მიმართულება აშკარაა: ეს არის ოსების, როგორც მოქალაქეების, მოვალეობის შეუსრულებლობა სახელმწიფოს წინაშე და გამოსვლა იმ სახელმწიფოს წინააღმდეგ, რომელიც ორი წელი იცავს მათ ყოველგვარი ფულადი თუ სამხედრო გადასახადების გადახდის გარეშე.

ქართულ პრესაში ასევე ხდებოდა კომუნისტური პრესის განხილვაც და ციტატების მოყვანაც, რაც მოწინააღმდეგის მოსაზრებებს უკეთ წარმოაჩენდა. სხვათაშორის, ერთ-ერთ ასეთ ციტატაში გაზეთ სალდატ რევოლუციის 4 ივნისის ნომრიდან აღიარებულია, რომ ჩრდილოეთიდან სამხრეთ ოსეთში მოხდა დამხმარე

ძალების გადმოსვლა, რომელიც სტატიაში განმათავისუფლებელ ტალღადაა შეფასებული (ერთობა №135 1920: 2). ეს კიდევ ერთხელ ამტკიცებს იმას, რომ რუსეთის მხრიდან დახმარების ბრალდება საქართველოს არ გამოუგონია და რეალურად ხდებოდა შეიარაღებული ბანდების გადმოსვლა მაშინ, როდესაც სამშვიდობო ხელშეკრულების დადებით რუსეთი მეგობარ სახელმწიფოდ ევლინებოდა საქართველოს.

საინტერესოა კიდევ ერთი ციტატა, რომელიც გაზეთ კომუნისტის 57-ე ნომრიდანაა მოყვანილი. აქ ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ საბოლოო მიზანი კავკასიის საბჭოთა კავკასიად ქცევაა, ამით უკვე ყველაფერი ცხადი ხდება, რომ ის ბანდები, რომლებიც რუსეთიდან გადმოდიოდნენ, ის ფული, რომელიც რუსეთის ბოლშევიკებისგან იგზავნებოდა აჯანყების დასახმარებლად და ის პოლიტიკური მფარველობა, რომელსაც რუსეთი ეწეოდა აჯანყებულთა მიმართ, იყო არა ოსების თვითგამორკვევისთვის ხელშეწყობა, არამედ წინასწარ განსაზღვრული ნაბიჯი კავკასიაში საბჭოთა რეჟიმის დასამყარებლად, ანუ კავკასიის რუსეთთან შესაერთებლად.

რუსეთი ამ გავლენის მოხდენას ახერხებდა საქართველოში მცხოვრები ოსების გარკვეულ ნაწილზე, რომელთა მიმართაც შემდეგ საქართველომ გამოიყენა სამხედრო შენაერთები. არსებობდა ოსების სხვა ნაწილიც, რომლებიც ამ ავანტიურაში არ ერეოდა და

ჩვეულებრივად განაგრძობდა საქართველოში ცხოვრებას. სწორედ მათი წერილი გამოქვეყნდა ქართულ პრესაში აჯანყების დასრულების შემდეგ:

„გორის მაზრის, ხაშურის რაიონის, ცემის საზოგადოების მთავრობას შემდეგი განუცხადეს: ჩვენ ზემო აღნიშნული რაიონების მცხოვრებნი ვაცხადებთ, რომ არავითარი დამოკიდებულება არა გვაქვს და არც გვქონია მთის ოსეთის აჯანყებასთან, პირიქით, გადაჭრით ვკიცხავთ მათ და ამ აჯანყებას დამღუპველად ვსთვლიდით ოსებისათვის“ (ერთობა №150 1920: 2).

სტატიაში ასევე არის საუბარი იმაზე, რომ აჯანყების დაწყებისას იყო მცდელობა მათი გადაბირებისაც, რისთვისაც აჯანყებულებმა თავიანთი აგიტატორები გაგზავნეს აღნიშნულ რაიონებში, მაგრამ ოსების ეს ნაწილი არ აპყვა მათ და ჩვეულებრივი ცხოვრება განაგრძო საქართველოში. სტატიიდან ირკვევა კიდევ ერთი საინტერესო ფაქტი, როდესაც მათ უარი უთხრეს აჯანყებულებს დახმარებაზე, როგორც ჩანს, განაწყენებულებმა გაძარცვეს ისინი და ისე წავიდნენ, სწორედ ამიტომ ისინი მთავრობას სთხოვდნენ დახმარებას.

ასეთი იყო აჯანყებულთა მოქმედების ტაქტიკა, ძაცვავდნენ და არბევდნენ ოსებსაც კი, თუ ისინი არ აჯანყდებოდნენ, ანუ აჯანყებისკენ მოწოდება ძალა-

დობის და დაშინების გზით ხდებოდა.

ახლა საჭიროა განვიხილოთ ისიც, თუ რას გეგმავდა საქართველოს სახელმწიფო შიდა ქართლის ამ ტერიტორიაზე აჯანყების ჩახშობის შემდეგ. საჭირო იყო გეგმის შედგენა, რომლის მიხედვითაც უნდა განვითარებულიყო ეს მხარე. ამისთვის მიდიოდა განხილვები, როგორც სამხედრო სამინისტროში, ისევე მთავრობაში. სამხედრო სამინისტროში მოეწყო განხილვა, სადაც მოუსმინეს ვალიკო ჯუღელს, რომელმაც განვითარებულ მოვლენებზე ჩააბარა ანგარიში. ამის მიხედვით სამინისტროში დაადგინეს:

„ა. სოფელი როკი სრულიად მოისპოს, გარდა სანაპირო ჯარების ბინებისა.

ბ. ოსეთიდან ჩრდილოეთ კავკასიაში ყველა გადასასვლელი გზები, გარდა მამისონისა, იქნეს აფეთქებით საბოლოოდ გაფუჭებული.

გ. აყრილ და ჩრდილოეთ კავკასიაში წასულ ოსებს არ მიეცეს უკან დაბრუნების ნება. იმ ოჯახებს, რომლებმაც გამოიჩინეს ჩვენი ღოიბობა, ნება მიეცეს დარჩნენ თავიანთ სოფლებში, ხოლო საეჭვო პირებს, მთავრობის განკარგულებით, მიეცეს საშუალება რესპუბლიკის სხვა რაიონებში გადასახლების.

დ. სრულებით გადასახლებულნი იქნან ჯავის მიდამოების ოსები (ლიახვისა და ფცის ხეობები) და

მათ მაგიერ ეს ადგილები მიწათმოქმედებისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროების განკარგულებით, დასახლებულ იქნას ქართველებით.

ე. არ დაუბრუნდეთ ოსებს ჩამორთმეული პირუტყვი.

ვ. ყოველგვარი ზარალი, რომელიც მიადგა სამხედრო მოქმედებებით ჩვენს მომხრე ოსებს, ანაზღაურდეს რესპუბლიკის ხაზინიდან.

ზ. ლტოლვილ ოსებს, რომლებიც ამჟამად ჩვენს ტერიტორიაზე იმყოფებიან, შინაგან საქმეთა მინისტრის განკარგულებით მიეცეს დახმარება და ისინი ჩასახლებულნი იქნან რესპუბლიკის სხვა ტერიტორიაზე“ (ჭუმბურიძე 2003: 324-325).

ამ გადაწყვეტილების სრული ვერსიის ციტირება საჭიროდ მივიჩნიეთ იმის გამო, რომ კარგად გამოჩენილიყო სახელმწიფოს სტურქტურა, ანუ რა გადაწყვეტილებებს იღებდა სამხედრო ხელმძღვანელობა და როგორ აბალანსებდა მას მთავრობა. მიღებული გადაწყვეტილება საკმაოდ მკაცრი იყო, მიუხედავად იმისა, რომ ნახსენები ოსები აჯანყდნენ, ჩრდილო კავკასიაში გაქცეულთა შორის ის მშვიდობიანი მოსახლეობაც ერია, რომელიც გაერიდა სამხედრო მოქმედებებს, ამიტომ მათ წინააღმდეგ ასეთი მკაცრი განაჩენის გამოტანა არ თავსდებოდა იმ კრიტერიუმებთან, რომელიც მიღებული ჰქონდა ქვეყანას ეთნიკურ უმცირ-

რესობებთან მიმართებაში, თუ ზოგადად ადამიანთა უფლებების დაცვის კუთხით. შესაბამისად მთავრობამ სამხედრო სამინისტროს ეს გადაწყვეტილება ასე სასტიკად არ განახორციელა და დაბალანსებული სახით მიიღო. სახელმწიფოში არსებული მსგავსი სტრუქტურა წარმატებული მოქმედების საშუალებას იძლეოდა, მიუხედავად იმისა, რომ აჯანყებულების დანაშაული საკმაოდ დიდი იყო, მთავრობამ არ მისცა სამხედრო სამინისტროს ერთპიროვნული გადაწყვეტილების მიღების საშუალება და მისი გადაწყვეტილების განხილვის შემდეგ განახორციელა ის ქმედებები, რომლებიც საჭიროდ მიიჩნია ქვეყნის დემოკრატიული პრინციპებიდან გამომდინარე.

მართალია, გადაწყვეტილების სიმკაცრე შესუსტდა, მაგრამ მოსახლეობისგან დაცარიელებული სოფლები შევსებას საჭიროებდა. ქვეყანა უნდა განვითარებულიყო, ამიტომ საჭირო იყო ამ ტერიტორიაზე ხალხის ცხოვრება და მიწის დამუშავება, განსაკუთრებით ახალშექმნილ ქვეყანაში, სადაც ეკონომიკის ჩამოყალიბებას და განვითარებას მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა მიექცეს.

ამ მიზნით გადაწყდა დაცარიელებულ ადგილებზე ქართველების ჩასახლება, თუმცა ამან შედეგი ვერ გამოიღო, რადგან მოსახლეობა თავს უსაფრთხოდ ვერ გრძნობდა და არ ჰქონდა საშუალება სტაბილურად განევითარებინა მეურნეობა. ჩრდილო კავკასიიდან

ხდებოდა ოსების გადმოსვლა, რომლებიც აყაჩაღებ-
ნენ მოსახლეობას (ჭუმბურიძე 2003: 327).

მართალია, ქართულმა ხელისუფლებამ მოახე-
რხა აჯანყების ჩახშობა და ტერიტორიის განმენდა ბა-
ნდებისაგან, მაგრამ, როგორც ჩანს, ჯარის სიმცირის
გამო ისინი მუდმივ კონტროლს ვერ ახორციელებ-
დნენ ჩრდილო კავკასიის გადმოსასვლელებზე, რაც
ინვევდა იქიდან ბანდების გადმოსვლას და ხალხის
ძარცვას.

ახლა განვიხილოთ, თუ რა ბედი ეწიათ ჩრდი-
ლოთ კავკასიაში გახიზნულ ოსებს, რომლებსაც საქა-
რთველოს შიდა ქართლის ტერიტორიის ნაწილის რუ-
სეთთან შეერთება და „მოძმე“ ჩრდილო ოსეთთან გა-
ერთიანება სურდათ. ოთარ ჯანელიძეს სტატიაში ოსთა
საკითხი საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში
Известия Юго-Осетинского научно-исследовательского
института краеведения-ზე დაყრდნობით მოჰყავს
ცნობა, რომ ჩრდილო ოსეთში გახიზნულ ოსებს მშვი-
დობიანად ცხოვრების საშუალება არ ჰქონდათ. ადგი-
ლობრივი ბანდები ძარცვავდნენ ქალებს და მოხუცებს,
აყაჩაღებდნენ მათ და არ აძლევდნენ მოსვენებას
(ჯანელიძე ელ. ვერსია). ასე რომ, მათ ქართველებმა
კი არ მოუწყვეს ჩაგვრა, არამედ თავიანთმა „მოძმე“,
ჩრდილო კავკასიაში მცხოვრებმა ოსებმა, რომლებ-
მაც გახიზნულ მოსახლეობაში, მხოლოდ ნადავლის
ხელში ჩაგდების წყარო დაინახეს, იმის მაგივრად,

რომ დახმარების ხელი გაეწოდებინათ და შეეფარებინათ. ამ მაგალითით კარგად შეიძლება შედარება, თუ როგორ ცხოვრობდნენ ისინი საქართველოში, სადაც არ იხდიდნენ გადასახადებს და არავინ აწიოკებდა და როგორი ცხოვრების საშუალება მიეცათ მათ ჩრდილო ოსეთში, რუსეთის ტერიტორიაზე. ადვილი წარმოსადგენია, რა ელოდათ მათ, თუკი ისინი განახორციელებდნენ თავიანთ გეგმას და შიდა ქართლის ნაწილს შეუერთებდნენ რუსეთს, მაშინ ხომ ჩრდილო კავკასიის ბანდებს გზა გაეხსნებოდათ ე.წ. „სამხრეთ ოსეთში“ თავისუფლად გადმოსასვლელად და ხალხის გასაძარცვავად.

ახლა კი შევეხოთ იმ ქართველებს, რომლებიც აჯანყების მთელი პერიოდის განმავლობაში ოსების ტყვეობაში იმყოფებოდნენ. როგორც ზემოთ ვთქვით, ისინი ტყვედ ცხინვალის აღების დროს ჩაიგდეს. ტყვეების რიცხვი ჯამში 354 კაცი იყო და მათი განთავისუფლება მხოლოდ ივლისის თვეში მოხერხდა. მათი ტყვეობაში ყოფნის დროს დახმარებას უწევდნენ იქაური ქართველები და ალაგირში მცხოვრები ოჯახები. დაბრუნების შემდეგ მათი სამადლობელო წერილიც გამოქვეყნდა ქართულ პრესაში (ერთობა №157 1920: 3).

ამრიგად, აჯანყების ჩახშობა ქართულმა სამხედრო შენაერთებმა წარმატებით მოახერხეს, მაგრამ ეს არ გასცდენია ნორმის ფარგლებს და ოსების გენოციდთან საერთო არაფერი ჰქონია. აჯანყებულმა

ოსებმა კი ვერანაირი დახმარება ვერ მიიღეს ვერც წამქეზებლებისგან და ვერც ჩრდილო ოსებისგან, პირიქით, მათ მხოლოდ ძარცვა-რბევით უპასუხეს დახმარების თხოვნაზე.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ამ აჯანყების წამოწყებაში გარე მხარის როლი აშკარაა, კერძოდ კი რუსეთის როლი, ფაქტობრივად ოსთა აჯანყების ინსპირატორი რკპ(ბ) კავკასიის სამხარეო კომიტეტი უკვე ფულსაც უგზავნიდა ოს სეპარატისტებს რათა შეექმნათ რევკომი და დაეწყოს აჯანყება. აქცენტი კვლავ ცხინვალზე გაკეთდა, მაგრამ ახლა უკვე ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ცალკე მაზრით ან ავტონომიით აჯანყებულები აღარ დაკმაყოფილდნენ და განაცხადეს, რომ შიდა ქართლის იმ ტერიტორიას, რომელიც მათ აჯანყების შემდეგ ხელში ჩაიგდეს, რუსეთს შეუერთებდნენ.

ერთადერთი, ვისაც ასეთი გზით საქართველოს დასუსტება ხელს აძლევდა, იყო რუსეთი, თან თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტსაც, რომ ამ დროს მიმდინარეობს სამხედრო დაპირისპირება საქართველოსა და ბოლშევიკურ აზერბაიჯანს შორის, რომლის უკანაც რეალურად რუსეთი იდგა. აჯანყების ჩახშობის შემდეგ კი, მიუხედავად იმისა, რომ რუსების ინტერესები ბოლომდე ვერ განხორციელდა და ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ტერიტორია რუსეთს ვერ შეუერთდა, მათ ახალი მიზნების გამოყენება დაიწყეს. ისინი დღემდე აპელი-

რებენ თითქოს ქართველებმა თავისუფლებისკენ მიმავალ ოსებს გენოციდი მოუწყვეს, ხოლო რუსეთი მათ მფარველად ევლინება. ზუსტად ამის მსგავსი მიზეზი გამოიყენა რუსეთმა 2008 წელსაც, როდესაც მოახდინა ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ოკუპაცია. ამით იმის თქმა გვინდა, რომ თითქმის ერთი საუკუნის შემდეგაც კი რუსეთის მიზნები აღნიშნული მიმართულებით და მისკენ მიმავალი გზები არ შეცვლილა. ის ისევ იმავე ხერხებს იყენებს, რასაც იყენებდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ.

ქართული პრესის 1920 წლის გამოცემებმა მოგვცა სათანადო მასალა, რომ აღგვედგინა აჯანყების დროს არსებული ვითარება და გაგვეკეთებინა ანალიზი მომხდარ მოვლენებზე. პრესის ყოველდღიური გამოცემები იძლევა ყოველდღიური მოვლენების ასახვის შესაძლებლობას, რაც მას განსხვავებულ მნიშვნელობას ანიჭებს სხვა წყაროებთან შედარებით. ყოველდღიური საინფორმაციო და ანალიტიკური სტატიები არა მარტო მოვლენების განვითარების აღდგენის საშუალებას, არამედ იმ პერიოდის საქართველოში აჯანყების შესახებ გავრცელებული შეხედულებების გარკვევის საშუალებასაც გვაძლევს.

აღნიშნული ფაქტები კი საბოლოოდ იმ დასკვნის გაკეთების საშუალებას გვაძლევს, რომ 1920 წლის აჯანყება, არ იყო ეთნიკური დაპირისპირება. მიუხედავად იმისა, რომ აჯანყებაში უმეტეს ნაწილს ოსური

ბანდები შეადგენდნენ, ისინი რუსეთის კომუნისტური პარტიის მითითებებით და ბრძანებებით ხელმძღვანელობდნენ. თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ საქართველოს შეიარაღებული ძალები მხოლოდ აჯანყებულებს ებრძოდნენ და საქართველოს სხვა ტერიტორიაზე მცხოვრები ოსებისთვის ზიანი არ მიუყენებიათ, მთლიანად უნდა გამოირიცხოს ოსებისთვის გენოციდის მოწყობის ბრალდებაც. მაშასადამე, 1920 წლის აჯანყება წარმოადგენდა იმ ავანტიურის შედეგს, რომელიც რუსეთის ინსპირაციის შემდეგ დაიწყო ოსურმა სეპარატისტულმა ძალებმა.

გამოყენებული ლიტერატურა

ბოლშევიკების მუშაობა საქართველოს გარეთ, გაზ. „ერთობა“, 1920, №137, გვ. 2.

გენერალური შტაბის სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №132, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №127, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №128, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №129, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №130, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №131, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №133, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №134, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №135, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №136, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №137, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №138, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №139, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობები, გაზ. „ერთობა“, 1920, №140, გვ. 2.

გენერალური შტაბის ცნობები, გაზ. „ერთობა“, 1920, №141, გვ. 2.

გურული ნ. პროვინცია, გაზ. „ერთობა“, 1920, №95, გვ. 4.

დამფუძნებელი კრების წევრები პროვინციაში, გაზ. „ერთობა“, 1920, №114, გვ. 4.

ზავი საბჭოთა რუსეთსა და საქართველოს შორის, გაზ. „ერთობა“, 1920, №104, გვ. 2.

ისევ ოსები, გაზ. „ერთობა“, 1920, №130, გვ. 1-2.

კავშირი საქართველოში მცხოვრებელ ჩინელ მოქალაქეთა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №124, გვ. 1.

კვინიტაძე გ. მოგონებები, თბილისი, „ლომისი“, 1998, წ. 1, 280 გვ.

„კომუნისტის“ უტიფრობა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №126, გვ. 1.

ლორთქიფანიძე გრ. ფიქრები საქართველოზე, თბილისი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 1995, 372 გვ.

მთავარი შტაბის ცნობა, გაზ. „სახალხო საქმე“, 1920, №845, გვ. 2.

მთავარი შტაბის ცნობა, გაზ. „სახალხო საქმე“, 1920, №846, გვ. 2.

მთავარი შტაბის ცნობა, გაზ. „სახალხო საქმე“, 1920, №848, გვ. 3.

მთავარი შტაბის ცნობა, გაზ. „სახალხო საქმე“, 1920, №852, გვ. 3.

მთავარი შტაბის ცნობა, გაზ. „სახალხო საქმე“, 1920, №853, გვ. 3.

მთავარი შტაბის ცნობა, გაზ. „სახალხო საქმე“, 1920, №854, გვ. 1-2.

მთავარი შტაბის ცნობა, გაზ. „სახალხო საქმე“, 1920, №855, გვ. 1-2.

მთავარი შტაბის ცნობა, გაზ. „სახალხო საქმე“, 1920, №857, გვ. 1; 3.

ოსების გამოსვლები, გაზ. „ერთობა“, 1920 წ. №129, გვ. 2.

ოსების განცხადება საქართველოს მთავრობისადმი, გაზ. „ერთობა“, 1920, №142, გვ. 2.

ოსების ტყვეობიდან, გაზ. „ერთობა“, 1920, №157, გვ. 3.

პროვინცია, გაზ. „ერთობა“, 1920, №96, გვ. 4.

სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №126, გვ. 2.

სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №127, გვ. 2.

სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №129, გვ. 1.
სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №131, გვ. 2.
სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №134, გვ. 2.
სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №135, გვ. 3.
სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №136, გვ. 2.
სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №137, გვ. 2.
სამხედრო ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №138, გვ. 2.
საქართველო და საბჭოთა რუსეთს შორის დიპლომატიური მიწერ
მოწერა, გაზ. „ერთობა“, 1920, №101, გვ. 3.

საქართველოს და საბჭოთა რუსეთს შორის დადებული ხელშეკრულება,
გაზ. „ერთობა“, 1920, №125, გვ. 2.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების
კრებული (1918-1921), თბილისი, „ივერთა მხარე“, 1990, 496 გვ.

საქართველოს კონსტიტუცია (მიღებულია საქართველოს
დამფუძნებელი კრების მიერ 1921 წლის 21 თებერვალს), თბილისი,
„სამშობლო“, 1992, 28 გვ.

ელექტრონული ვერსია: <http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/coll/0001/000299/>

სახალხო გვარდიის შტაბის ცნობა, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“,
1920, №132, გვ. 2.

სრულიად საქართველოს ქალაქთა მოსახლეობის 1922 წ. 30 ნოემბრის
აღწერის ჯამები, ნაწ. I დემოგრაფია, ნაკვეთი 2, ტფილისი, „ს.ს.ს.რ.
სტატისტიკის ცენტრალური სამართველო“, 1923, 45 გვ.

ქართული დიპლომატიის ისტორია (ქრესტომათია), თბილისი,
„თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემობა“, 2004, 656 გვ.

Джугели В. Тяжёлый крест (Записки народногвардейца), Тифлиси,
„Типография Правительства“, 1920, 250 ст.

Борьба за победу Советской власти Грузии: Документы и материалы (1917-
1921гг.), Тбилиси, „Сабчота Сакартвело“, 1958, 788 ст,

ბახტაძე უ. სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შექმნა და მისი სამართლებრივი მდგომარეობა, თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, 1968, 198 გვ.

ბენდიანიშვილი ალ. საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წწ.), თბილისი, „მემატთანე“, 366 გვ.

ბლუაშვილი უ. ქართულ-ოსური კონფლიქტი: ვინ და რატომ დაიწყო იგი?, თბილისი, „ცის ნამი“, 2005, 40 გვ.

ვადაჭკორია შ. დამოუკიდებელი საქართველო და რუსეთის აგრესიული პოლიტიკა 1918-1921 წლებში, თბილისი, „საქართველოს შეიარაღებული ძალების გაერთიანებული შტაბის წვრთნებისა და სამხედრო განათლების სარდლობის კარტოგრაფიული ცენტრი“, 2010, 83 გვ.

ვადაჭკორია შ. ოსური საკითხი და ქართული სინამდვილე (1917-1925 წწ), წიგნი I, თბილისი , „უნივერსალი“, 2020, 608 გვ.

ვადაჭკორია შ. საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები (XX საუკუნე), თბილისი, „მემატთანე“, 2003, წიგნი 1, 540 გვ.

ვადაჭკორია შ. საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები (XX საუკუნე), თბილისი, „მემატთანე“, 2006, წიგნი 2, 566 გვ.

თოგოშვილი გ. ქართველი და ოსი ხალხების ურთიერთობა, თბილისი, „მეცნიერება“, 1969, 165 გვ.

თოთაძე ა. ოსები საქართველოსი: მითი და რეალობა, თბილისი, „უნივერსალი“, 2006, 111 გვ.

თოთაძე ა. საქართველოს დემოგრაფიული პორტრეტი, თბილისი, „სამშობლო“, 1993, 288 გვ.

თოიძე ლ. ინტერვენციაც, ოკუპაციაც, ძალდატანებითი გასაბჭოებაც, ფაქტობრივი ანექსიაც, თბილისი, „ივერთა მხარე“, 1991, 336 გვ.

თოიძე ლ. როგორ შეიქმნა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, თბილისი, „მეცნიერება“, 1991, 136 გვ.

თოფჩიშვილი რ. კავკასიის ხალხთა ეთნოგრაფია, თბილისი, „უნივერსალი“, 2007, 398 გვ.

თოფჩიშვილი რ. საქართველოს ეთნოგრაფია/ეთნოლოგია, თბილისი, „უნივერსალი“, 2006, 172 გვ.

ითონიშვილი ვ. უცხოტომელთა ავიაზაკობა საქართველოში, თბილისი, „მემატიანე“, 2005, 82 გვ.

ითონიშვილი ვ. ქართველთა გოდება გაპარტახებულ სამშობლოში, თბილისი, „მემატიანე“, 2007, 193 გვ.

მენტეშაშვილი ა. ოსური სეპარატიზმი 1918-1920 წლებში, კრებული: ოსთა საკითხი, თბილისი, „პითაგორა“, 1996, გვ. 276-320.

მენტეშაშვილი ა. სამხრეთ ოსეთის 1920 წლის მაის-ივნისის შეიარაღებული აჯანყება, გაზ. „სახალხო განათლება“ 1989, №95, გვ. 10-11.

ჟორჟოლიანი გ. თოიძე ლ. ლეკიშვილი ს. მატარაძე ლ. ხოშტარია-ბროსე ე. ქართულ-ოსური კონფლიქტის ისტორიული და პოლიტიკური ასპექტები და მისი მოგვარების გზები, თბილისი, „სამშობლო“, 1992, 24 გვ.

საქართველოს ისტორია XIX-XX საუკუნეებში, თბილისი, „პალიტრა L“, 2012, ტ.IV, 512 გვ.

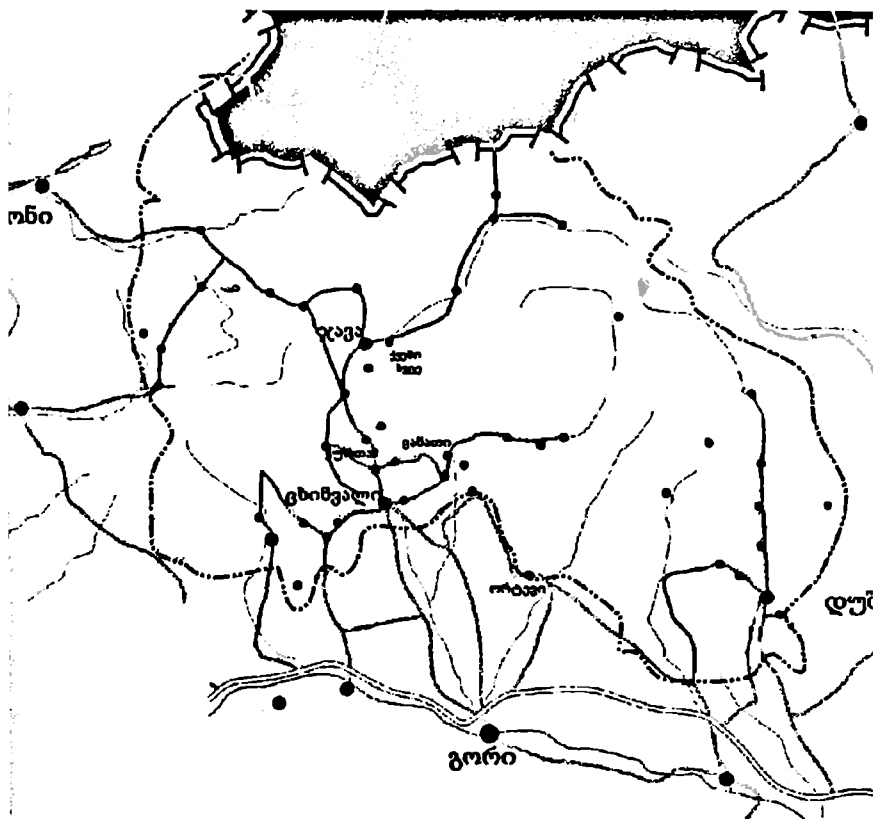
სონღულაშვილი ა. სამხრეთ ოსეთი საქართველოში?!, თბილისი, „უნივერსალი“, 2009, 239 გვ.

ქართველი და ოსი ხალხების ურთიერთობის ისტორიიდან, თბილისი, „სამშობლო“, 1991, 144 გვ.

ჭუმბურიძე დ. ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა XX ს-ის დასაწყისში (1918-1921 წლები), თბილისი, „მემატიანე“, 2003, 418 გვ.

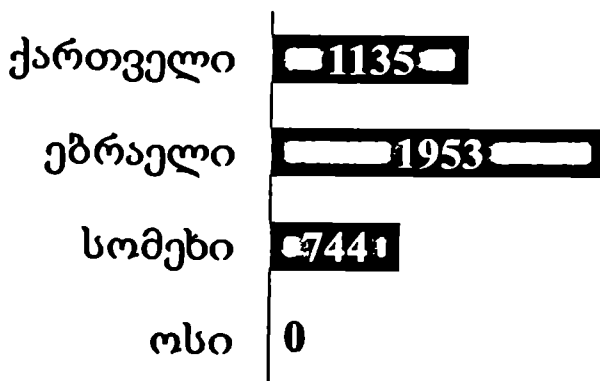
ხუციშვილი ნ. შიდა ქართლი-ისტორია და თანამედროვეობა (საარქივო დოკუმენტები გვამცნობენ. გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1990, 20 იანვარი. გვ.7.

დანართი

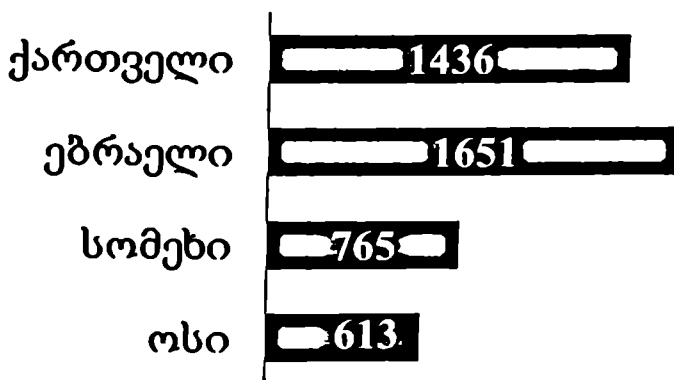

სტატისტიკური მონაცემები ცხინვალის
მოსახლეობის შესახებ

1886 წ.

1922 წ.

1926 წ.

ქართველი

1920

ებრაელი

1772

სომეხი

1152

ოსი

827

1959 წ.

ქართველი

4652

ებრაელი

49

ოსი

12432

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი
0193 თბილისი, მერაბ ალექსიძის ქ. 1/3. ტელ.: 995 (32) 247 42 42

www.manuscript.ge info@manuscript@ac.ge

1/3 M. Alexidze str., Tbilisi 0193, Georgia. Tel.: +995 (32) 274 42 42
Komeli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts